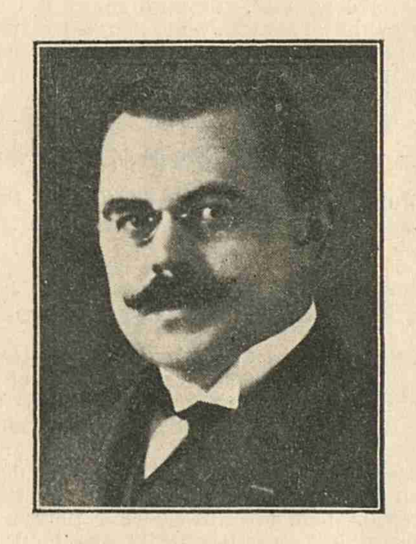
GHEORGHE BEZVICONI

PAVEL GORE

CHIȘINĂU
Tipografia Uniunii Clericilor Ortodocși din Basarabia
1938

Bulgaria și „Din trecutul nostru".

Cu prilejul Nr. 40-45 al ediției noastre au apărut în presa Sofiota două articole importante și la loc de frunte, primul în cotidianul *„La Parole Bulgare"*, oficiosul francez al vecinei noastre dela Sud numărul din 21 Iulie, cel de al doilea în oficiosul *„Dnes"* al guvernului, cu data 30 Iulie. Se datoresc cel dintâiu d-lui *Dr. I. St. Penacov*, o figură distinsă și apreciată în lumea publicistă bulgară, și cel de al doilea regretatului *N. D. Stoilov*, f. consilier al legației bulgare la București și un cărturar de seamă. Articolele semnalează cu mult entuziasm faptul aparției revistei „Din trecutul nostru".

„Viața Basarabiei" aduce omagii mult regretatului Gavriil A. Bezviconi.

„Numărul revistei se deschide cu o pagină tristă pentru noi, dureroasă pentru d. Bezviconi. Tânărul director a rămas orfan de amândoi părinți.

„In ziua de 30 Aprilie 1937 și-a dat obștescul sfârșit acel ce a fost Gavriil Bezviconi, într'o tăcere aristocratică, străjuită de nerecunoștința statului pe de o parte, de o dramatică resemnare pe de alta. „Nobleța obligă" — spune un dicton francez. Creator al navigației pe Dunăre, Prut și Nistru subt Ruși, pioner al cooperației, economist, orator și publicist, dupăce a asistat la izbeliștea operei cu atâta jertfă materială și morală închegată, dupăce a fost martor neputincios la ruinarea țărănimii locale, dupăce a suferit jugul inactivității, Gavriil Bezviconi s'a stins fără zgomot, zâmbind amar din împărăția umbrelor celor ce, cu o grabă suspectă, i-au lustruit cizma memoriei, parcă aceasta ar fi fost lucrul cel mai important de reparat, post mortem, de cei ce l-au uitat când n'ar fi fost în zadar. Dar... în fine. Lumea-i cum este... și ca dânsa suntem".

Presa dobrogeană vorbește despre noi.

„Dobrogea Jună", „România dela Mare" și „Dobrudjanschi Glas" dedică articole elogioase revistei „Din trecutul nostru".

„Patria"—Cluj publică un articol al d. prof. A. G. Stino, despre revista noastră, din care reproducem

„Iată o publicație pentru care nu trebue precupețite laudele, scoase cu sacrificii de conducătorul ei și gestul său nu trebue trecut cu vederea în această Basarabie unde se cere mai mult decât oriunde slova românească. D. Bezviconi a scăpat dela înuneric duioase vedenii din trecutul acestei Moldove generoase, atât de obidit astăzi si resemnată în restriștea ei. Regionalismul cultivat în revista dela Chișinău tinde doar spre fixarea într'un cadru cât mai larg al trecutului Moldovei și Basarabiei — un regionalism absolut necesar pentru fiecare provincie. Numai astfel se pot stabili contribuțiunile provinciilor la altarul comun și a nu se uita că specificul regional este un rezervor de energie mai mult decât profitabil țării întregi. Găsesc de tot indicată existența acestor reviste care să distileze și colecteze energiile și fresca trecutului local, ridicându-se astfel stâlpi trainici templului comun.

„Incheiu cu o mică dureroasă observație. In vreme ce o puzderie de nechemați se bucură de gratuitate pe căile ferate, lui Gh. Bezviconi nu i s'a dat un permanent, astfel că trebue să-și restrângă simțitor activitatea lui de cercetor prin târgurile și satele moldovenești, mereu în goană după documente. Au în schimb permise de călătorie atâția pseudogazetari cu activitatea mărginită în a'lăuda ditirambic pe simandicoșii zilei".

DIN TRECUTUL NOSTRU
Ediţie istorică dedicată memoriei mult regretatei Sofia Bezviconi

PAVEL GORE

Cu ocazia împlinirii a zece ani dela moarte.

GHEORGHE BEZVICONI

„Dar atâta ştiinţă fără nevoie de a se arăta şi atâta valoare despreţuind a se dovedi înaintea judecătorilor pe care-i dă vremea, nu se va mai întâlni in acea ţară".

N. IORGA

I. CAVALER

Pavel Gore este unul din reprezentanţii cei mai însemnaţi ai Basarabiei, ca om, fruntaş al culturii şi al vieţii obşteşti locale şi în fine, ca scriitor-istoric, deşi pe terenul acesta regretatul Român n'a utilizat nici măcar o parte a incomparabilei sale erudiţii.

Despre Pavel Gore a scris d-l prof. *Ştefan Ciobanu,* dar mai ales d-l *Sever de Zotta,* dând o biografie destul de complectă.[1] Nu s'a găsit însă nimeni, care să pătrundă în adâncurile sufletului marelui sihastru — cavalerul solitar, Pavel Gore. Nu credem nici noi, că vom reuşi să redăm complexul de idei şi sentimente, ce stăpânea pe ilustrul Gore, dar faptul că posedăm corespondenţa intimă a răposatului ne face să sperăm că vom contribui într'o oarecare măsură la cunoaşterea omului şi a energiei sale extraordinare de cultură, pe care n'a ştiut s'o utilizeze Ţara noastră şi fruntaşii ei.

Pavel Gore a fost primul, dar şi ultimul cavaler al Basarabiei. Prin studierea trecutului a ajuns la o concepţie medievală şi înălţătoare despre ideia de cavaler, de neam şi de blazon. Astfel, el a devenit unicul heraldic al Basarabiei,

1. Paul Gore, Chişinău. 1928.

chiar al României întregi. In arhiva noastră [2] găsim cererea lui Pavel Gore către Marele Magistru al Ordinului Teuton, în care el își exprimă dorința de a intra în cadrele Cavalerilor Ordinului Teuton. Urmaș al unui neam nobil străvechi de boieri moldoveni, observând că în Rusia dușmanii creștinismului și ai puterii imperiale caută să zdruncine temeliile din vechime ale țării, a căror păstrătoare tradițională a fost nobilimea,—Gore caută să găsească într'o activitate de cavaler un sprijin superior moral, care în prezent e așa de necesar celor ce au rămas credincioși religiei, patriei și Impăratului. Dar aceasta nu este încă totul, căci marele basarabean visa la consolidarea cavalerismulni în Basarabia, prin înființarea unei *Asociații a Leului Negru*, jurământul căreia ne explică și rostul ei:

„Jur pe onoarea mea și pe tot ce mi-e scump să fiu credincios bisericii creștine, Impăratului meu legitim al Rusiei și Asociației Leului Negru, la care aparțin. Jur să păstrez în taină adâncă tot ceeace voi auzi aci și tot ce-mi va comunica în taină vreun confrate al meu. *Jur întotdeauna și în toate să fiu de folos patriei mele Basarabia*, și să stau neobosit în straja cinstei, adevărului, dreptății și carității, fără să mă opresc în fața vreunui obstacol pentru dovedirea și stârpirea minciunii, perfidității, înșelăciunii, siluirii și batjocuririi celor slabi. Jur să contribui din răsputerile și mijloacele mele la împreunarea și unanimitatea confraților mei și a tuturor celor apropiați menirilor și dorințelor noastre și de a nu admite uneltiri vanitoase, discordii păgubașe, rivalități și invidii inadmisibile față de acei, cari sunt aleși în numărul persoanelor de reprezentare a asociației, ci să manifest o ascultare deplină și indiscutabilă, ținând minte, că suntem egali cu toții între noi prin drepturile noastre și că acel care nu știe să se supună, nu va ști nici să conducă la timp. In certificarea jurământului acestuia liber și din inima mea curată, sărut chipul crucii, pe care a fost răstignit, pentru adevăr, Mântuitorul și Dumnezeul meu Iisus Hristos. Amin".

Tot ceeace era gata să promoveze firea romantică, cristalină și idealistă a cavalerului basarabean se reflectă în jurământul acesta. Dar în deosebi, dorința lui de bine pentru patria sa—Basarabia și credința monarhică-tradiționalistă și

---

2. O mare parte din documentele referitoare la familia și viața lui Pavel Gore au fost donate de noi d-lui Pan. Halippa.

creştinească. Pavel Gore era un creştin şi nu începea nimic fără credinţă în Dumnezeu. Ca şi basarabenii—Bogdan Hasdeu şi Dimitrie Moruzi, în România, sau Pavel Cruşevan, Gheorghe Boutmi şi Vladimir Purişkevici în Rusia, Gore era împotriva evreilor, activitatea cărora — considera el — în toate ramurile ei se reduce la stagnarea creşterii şi progresului puterilor statului. Scrisului său aparţine o lucrare „*Hanaan în Rusia*", ce se păstrează în manuscris.

II. ORIGINA

Origina familiei sale îl preocupa mult pe Pavel Gore, care imediat ce-a avut posibilitate, s'a adresat la genealogii români, cerând lămuriri. Şi mai înainte el îşi nota orice nume asemănător cu Gore din antologiile genealogice italiene, engleze etc. Mai poseda o copie dintr'un document din 1616 dela Ieremia Movilă, în care era amintit Dumitru Gore. La fel genealogul I. Puşcariu din Ardeal, i-a comunicat despre origina familiei Gore din Transivania...

Toate aceste versiuni au apărut în faţa lui Pavel Gore pela 1906—1907, când a intrat în corespondenţă cu *I. Tanoviceanu*, profesor la Bucureşti. Tocmai genealogului acesta îi aparţine meritul de-a descoperi origina mai mult sau puţin probabilă a familiei Gore, ceeace a trebuit să noteze în lucrarea d-sale d-l S. Zotta, care a citit şi a făcut diferite note pe marginea scrisorilor în chestie. La 25 Ianuarie 1906, Tanoviceanu îi scrie lui Gore despre mazâlii, cari îl preocupau pe scriitorul basarabean, iar la 21 Mai 1907, îşi expune indignarea faţă de faptul că un om serios ca d. Puşcariu poate chiar numai ca ipoteză să lege familia Gore de familia Choru (Goriu sau Gorun) de Dridiff din Ardeal.[1] Cât priveşte pe Dumitru Gore din 1916, de sub domnia lui Ieremia Movilă, nu este decât D. Goia, de care vorbesc letopiseţele Moldovei (Şeptelici şi Goia) sub domnia lui Gaspar-Vodă, iar Ieremia Moviă n'a domnit decât până la 1606.

Totuşi Tanoviceanu îi comunică totodată şi origina probabilă a lui Pavel Gore din *Gorie*—diminutiv dela Grigorie, nume de botez, care devine apoi nume de familie,—*Leoa*, în anii 1655—1659 vornic de poartă, iar în urmă ajuns şatrar.

1. „Din trecutul nostru", Nr. 21—24, pag. 68—70.

Gorie Leoa este fiul (sau ginerile) lui *Drăgan*, vel-armaş pe timpul lui Ştefan Tomşa.

Gorie a avut două fete şi un băiat. O fiică, Sanda, s'a măritat cu Andrei Cujbă, vornic de poartă, probabil nepotul lui Ionaşco Cujbă, vel vornic; ea a murit fără copii. A doua s'a căsătorit cu Gavril Luca şi a avut doi fii: Ştefan Luca, vel-vistier, însurat cu Maria, sora cronicarului Ion Neculce, şi Adam Luca, din care coboară familia Adam. Fiul lui Gorie, *(Toderaşco)*,[1] a avut doi copii: pe Ilie postelnic, şi pe *Antiohie*, care au trăit prin anii 1721—1724. Trebuia să fie o familie avută, căci Ştefan Luca arăta la 5 Iulie 1706 că avea de pe urma mamei sale, fiica lui Gorie, următoarele moşii: ½ Băleşti, Criceşti (Vaslui), Deleni (Chigheciu), Pleşeni (Chigheciu), Gurgueşti (Fălciu) şi Valea Popii.[2] Că numele „Gorie" era de botez, iar „Leoa"—de familie, reese dintr'un document dela 1 Iulie 1709, unde Şt. Luca numeşte pe moşul său: Gorie Leoa vornicul, iar pe strămoşul — Drăgan, vel armaş. Intr'un alt document (12 Mai 1721), fraţii Ilie şi Antohie Gorie se împart cu verii lor Ştefan şi Adam Luca.

Peste câtva timp Tanoviceanu descoperă pe tatăl lui Drăgan, *Constantin Leul*, vătav de aprozi. Un document din 10 Iulie 1706, spune că Şt. Luca a scos două ispisoace pe satele Goeşti şi Zubuliceni pe Buhov din ţin. Fălciu, unul dela Petru-Vv. din 1534, iar altul dela Iancu-Vv. din 1574—91, ale strămoşului său, Constantin Leul. Tanoviceanu crede că nu putea să fie decât tatăl lui Drăgan, care deci era şi el din familia Leoa. Primul Leoa, după Tanoviceanu, apare la 23 Ianuarie 1502, căci numele acesta figurează ca cel de botez, trecând mai apoi ca nume de familie. *Leoa* şi fratele său, Petru, cumpără o moşie, care în urmă capătă numele de Leoşti. Sturza, Darie (Carabăţ), Racoviţă (Cehan), Ghica, Resmeriţă—toate apar la început ca nume de botez.

Se iveşte apoi *Gavril Leoa*, căsătorit de două ori care lasă din prima căsătorie pe Leoa paharnicul, iar din a doua— pe Ştefan şi Gherasim—cineva din aceştia fiind desigur tatăl lui Constantin Leul — vătav şi a lui Vasiliţă — clucerul din 1584. Tanoviceanu admite ca tulpina familiei să pornească

1. Sever de Zotta.
2. Poate ar fi moştenit nu după familia Gorie, ci după cumnatul mamei sale, Andrei Cujbă, care i-a lăsat averea.

încă din Leoa de pe timpul lui Ştefan cel Mare, căci este un nume puţin răspândit ca să aparţină la două familii. O ramură a ei a devenit boierească, iar alta a rămas răzăşească la Leoşti. La fel şi familia Gorie, care odinioară a jucat un rol mai important, din cauza că nu s'a asimilat cu Grecii din perioada Fanarioţilor, a pierdut din însemnătatea ei, cei de peste Prut devenind răsăşi, iar cei din Basarabia — boiernaşi. Aversiunea faţă de Greci s'a păstrat ca o ură moştenită la Pavel Gore, care era foarte sceptic faţă de boierii şi prinţii de origină grecească, simpatizând mai mult pe mazâli, răzăşi, iar din boieri — familiile răzăşite. Aceeaşi pricină îl provoacă pe Gore să apere interesele mazâlilor în faţa guvernanţilor ruşi, scriind lucrarea lui: „O notiţă despre mazili" — 1908.

Ca să terminăm cu origina familiei Gore, notăm pe Hodco Mamurinscki şi fratele său Leva, cari trăiau sub domnia lui Iliaş şi Ştefan — Vv. (24 Innie 1433) şi cari, nu este o imposibilitate—zice Tanoviceanu—să fie strămoşii lui Leoa şi Gorie. Dacă am privi din punctul de vedere al „imposibilităţii", rareori vom găsi persoane, care să nu poată descinde din Solomon, Carol cel Mare sau Alexandru cel Bun, dar sigur este că nu există indicaţii ca Leva (nume de botez) din 1433 să fie măcar înrudit cu Leoa (nume de botez) din 1502, iar acesta să aibă ca fiu pe Gavril Leoa şi ca Const. Leoa—vătav să fie nepotul lui Gavril, în fine—chiar urmaşii lui Constantin—vătav sunt adesea destul de problematici. Gore a strâns pe toţi Drăganii din documentele publicate, ca să-i verifice; au fost însă mai mulţi Drăgani — Tăutu, Cioplan etc. Dar şi despre Drăgan — armaşul, d-l prof. *N. Iorga* (Stud. şi Doc. V.) zice că era feciorul lui Gabăr-căpitan, ceeace Tanoviceanu şi d-l Zotta consideră ca o eroare, admisă la citirea documentului, punându-se virgulă după „feciorul lui".

D-l Zotta publică diferite lămuriri în privinţa familiei prietenului său răposat, P. Gore. Se observă că o contribuţie mare la cunoaşterea familiei acesteia dă regretatul *Gh. Ghibănescu.* Nu ne pierdem în detalii, însă Gore însuş scrie[1] că Toderaşco, fiul lui Gorie Leoa, a avut ca fiu pe *Antohie-*

1. Bătrânaşul Chirică zicea că numele adevărat al familiei Gore era *Rotaru* şi că erau răzăşi.

spatar, însurat cu o *Talpă*, din care s'a născut *Scarlat*-clucerul, părintele lui *Leon*-șatrarul, însurat cu *Anița Plaxa*. Fiul șatrarului Leon, *Feodor*, a fost tatăl lui *Spiridon* (1808—71),[1] însurat cu *Zoița State*. Cel din urmă era un funcționăraș neînsemnat — gubernskii secretari și moșier la Răspopeni în țin. Orheiului, 700 fălci de pământ, apoi la Ghindești — Soroca. In 1847, Spiridon Gore a fost înscris în cartea I (nobleța ocazională) a nobilimii basarabene. Căsătoriile ce le enumără d-l Zotta nu le admitem, căci dacă unele adevăruri din vechime d-sa putea să le desgroape, totuși pe bunicile sale P. Gore trebuia să le cunoască, pe când scria cele de mai sus în notițele genealogice asupra familiilor din ținutul Orheiului, notițe ce le posedăm în original. D-l Zotta scrie greșit și despre familia soției lui P. Gore, fiica lui M. Feodosiu și a Mariei Hartingh, nepoata guvernatorului Basarabiei I. M. Hartingh și a soției sale, Elena, sora lui Mihail Sturdza—Vv.

Spiridon Gore a lăsat trei fii: *Vasile* (1837—1910), consilier de stat, însurat cu Pulcheria Meleghi, *Gheorghe*, tatăl lui Pavel, și *Alexandru* (1841—81), jude de instrucție, însurat cu *Eleonora* (1861—87), fiica lui *Ivan Miculin* și a *Pulcheriei Cecherul-Cuș* (fiica clucerului Cecherul-Cuș și a Eufrosiniei Stamo). Dintr'o copie din 28 Mai 1918, Nr. 85, semnată de fostul locțiitor al mareșalului provincial, R. Doliva-Dobrovolski, iar pentru secretar de C. Cristi, reese că străbunul familiei Miculin era Simeon Hotcocrețovici Miculin,[2] în 1766 hărăzit în Moldova cu gradul de paharnic. Fiul său, Stepan, a fost „zaureaud-horunji" în regimentul VI de voluntari. P. Gore scrie că încă în 1766, familia Miculin trece Nistrul și se așează apoi în jud. Ananiev din guvernământul Herson, moșia Perisori. Gore crede că sunt urmașii familiei Micul-Hotco-Crețovici, cunoscută în Moldova din sec. XV. Nu știm dacă așa este; nu este totuși imposibil. Tatăl Eleonorei Gore, Ivan Stepanovici Miculin, a fost consilier titular, președinte al biroului de hotărnicie (1857—60) din Basarabia, moșier la Țiplești, Gheciu-Vechi și Schindărești din țin. Iași (Bălți). In 1847, ca și Gore, a fost înscris în cartea I a nobilimii basarabene.

---

1. Feodor a mai avut un fiu, Clementie (1814—74) serdar (1835), șef al carantinelor în Moldova (1849) înmormântat la Negrești—Vaslui.

2. Fiul lui Mihail Micul, biv vel vornic de Câmpulung, căsătorit cu Safta, fiica stolnicului și postelnicului Preda Paladi și a Mariei Sturdza. N. Iorga. Stud. și doc. V., 412, și XI, 83.

Ca să nu lungim, suntem datori să ne prounţăm asupra blazonului familiei Gore. P. Gore zice că acest blazon a fost hărăzit la 25 Ianuarie 1663 de către Mihail Apafi, Principele Transilvaniei, lui Gorie şi Dimitrie Leoa. Blazonul a fost confirmat de Departamentul Heraldiei, în Rusia, la 4 Decembrie 1906 cu Nr. 3183. Observăm, cu nu era figura stabilită dela început de posesori: în hârtiile lui P. Gore, am găsit acelaş blazon, cu scutul nesegmentat în două şi cu spada şi cheia — încrucişate. Dintr'o scrisoare a lui Al. Al. Buche, membru al Soc. istorico-genealogice, care a intervenit pentru aprobarea proectului de blazon a lui Gore, se evidenţiează că schimbările le-a întrodus Al. P. Barsucov, şeful secţiei blazoanelor, care a păstrat totuşi toate emblemele, în afară de coroana austriacă, înlocuită cu cea rusească. De altfel orice familie nobilă avea dreptul să poarte un blazon; familiile basarabene mai toate aveau blazoane, însă puţine dintre ele s'au interesat să-şi înregistreze marca.

Blazonul familiei Gore.

Primul reprezentant al familiei Gore, care merită o a tenţie din partea istoricului, este *Gheorghe*, tatăl lui Pavel. Născut în 1839, a fost laureat al facultăţii juridice din Moscova. El a ocupat diferite funcţii mai mult sau mai puţin importante, a fost judecător de pace, deputat al nobilimii, a ajuns la gradul de consilier de stat,[1] dar mai ales a fost cunoscut ca notar public principal la Chişinău. Era foarte popular şi se bucura de o trecere deosebită în mijlocul boierimii locale. Printre altele, Gheorghe Gore a condus partea neoficială a *„Buletinului Regional al Basarabiei"*, cu care prilej a desfăşurat o activitate energică de publicist, pentru care merită să fie pomenit printre naţionaliştii români ai Basarabiei. Avea sentimentele cele mai calde pentru România, căpătate în cenaclul fraţilor Leonard.[2] Ca publicist, a scris mult despre literatura românească, fiind unul dintre cunoscătorii buni ai literaturii, istoriei şi ai curentelor contemporane

1. Corespunzător gradului de colonel.
2. „Din trecutul nostru" Nr. 2, pag. 10.

româneşti. Gheorghe Gore — scrie d-l prof. Şt. Ciobanu[1] — a fost unul din cei mai de seamă propagatori ai culturii româneşti, unul din cei mai aprigi apărători ai chestiunilor naţionale. A murit în 1909.

Marele ctitor al istoriografiei româneşti, d-l prof. *Nicolae Iorga*, va publica în curând operile lui Gheorghe Gore. Nu poate fi o dovadă mai convingătoare în ce priveşte marea sa însemnătate pentru românismul şi cuvântul scris în Basarabia, ca această mult îmbucurătoare iniţiativă.

Printre multele sale merite, Gh. Gore îl mai avea şi pe acela al creşterii îngrijite, într'un spirit tradiţionalist, a fiului său, Pavel.

III. BIOGRAFIE

Nu ne vom opri mult asupra biografiei lui Pavel Gore.

Născut la 27 Iulie 1875, în Chişinău, a absolvit liceul din Nicolaev (Herson) şi facultatea juridică din Petersburg. A fost în 1905 judecător de pace în jud. Orhei, deputat al nobilimii şi vice-preşedinte al zemstvei în 1910, preşedinte al comitetului de redacţie al Societăţii Moldoveneşti din 1905, preşedinte al Comisiei Arhivelor Basarabene,[2] director sanitar şi director al Muzeului în 1909. Ca şi contemporanii săi, N. Casso, V. Stroescu, M. Lazo şi alţii, P. Gore ceruse în 1912, la zemstvă, întroducerea limbii române în şcoli; abia numai în 1917 s'a alcătuit pe lângă zemstvă comisia şcolară moldovenească, al cărei preşedinte a fost el.

In timpul răsboiului mondial, Pavel Gore a fost director al Crucii Roşii, la 20 Martie 1917 a fost ales preşedinte al partidului Naţional-Moldovenesc, la 16 Mai—al Societăţii Culturale Moldoveneşti. A fost locţiitor al Comisarului Basarabiei—C. A. Mimi şi cel dintâiu care a înfipt deasupra casei sale tricolorul român. Prestigiul lui de om de cultură i-a adus, la 7 Iunie 1919, titlul de Membru Onorar al Academiei Române, în 1919—preşedinte al Comisiunii Monumentelor Istorice Basarabene, în 1920—al Ligii Culturale,

1. Cultura rom. în Bas. sub stăpânirea rusă; Chişinău, 1923.
2. Ales la 20 Ianuarie 1908, în urma demisiei lui P. V. Dicescu, retras după alegerea sa ca membru în Consiliul Statului, fiind prezenţi: P. Dicescu, M. Feodosiu, A. Krâlov, D. Şceglov, V. Kurdianovski, C. Popescu, V. Hondru şi I. N. Halippa—secretar.

secţia Chişinău, în 1921—membru în comitetul de conducere şi—onorar al Soc. române de numismatică, în 1922 — în co mitetul Soc. Regale române de geografie şi — de onoare al Societăţii istorico-arheologice bisericeşti din Chişinău, în 1923 — al Ateneului Român, al soc. „Renaşterea Română“, al Fundaţiei Principele Carol, etc.

Vespasian Erbiceanu, Gheorghe și Pavel Gore
la Slănic, la 18 Iulie 1897.

Am mai putea adăoga la acest spisoc lung de elecţiunîncă câteva distincţii, însă nu e acesta scopul scrierii noastre. Iată însă câteva trăsături din viaţa lui Pavel Gore, scrise de mâna lui.

IV. NAŢIONALISM

„Mi-aduc aminte de prima manifestare a naţionalismului meu Era în 1889, la Nicolaev, unde am fost mutat din Chișinău la liceul clasic local. La o lecţie de istorie profesorul, amintind de Români, a spus, că sunt urmașii ocnașilor romani și că Dacia era o Siberie pentru Roma. M'am înferbântat şi am intrat cu profesorul într'o discuţie aprinsă, dovedindu-i, că în Roma antică puterea musculară omenească era corespunzătoare electricităţii din actualitate, adică motorul general, şi că Romanii utilizau în felul acesta pe ocnaşii lor, iar Românii se coboară din legionarii romani, cari

cucereau teritorii noui pentru Roma... Apoi, sub Imperiu, exilul exista ca pedeapsă pentru cei politici, nu însă pentru criminalii penali. A fi urmaş al lui Ovidiu — nu-i ruşine".

V. SOC. CULTURALĂ MOLDOVENEASCĂ

Pavel Gore se manifestă în Societatea culturală Moldovenească din 1905. El este sufletul Blocului Moldovenesc, care activează sub preşedinţia lui Mihăiţă Feodosiu, socrul lui Gore, la alegerile nobilimii, luptând cu succes împotriva oligarhiei opuse. Blocul există neoficial, însă se observă o tendinţă de a-l legaliza sub forma unui *Partid Basarabean al Zemstvei*, în care preşedinte e M. Feodosiu, vice-preşedinţi : M. M. Katacazi şi A. F. Aleinicov, membri ai conducerii: V. I. Catargi, M. C. Razu, I. I. Levinski şi C. A. Mimi, secretar fiind P. Gore.

Societatea Moldovenească din 1905 s'a reconstituit la 10 Iunie 1917 sub denumirea *Societăţii culturale a Românilor din Basarabia*. S'au votat statutele şi s'a ales Consiliul de conducere: P. Gore—preşedinte, Vlad. Herţa—vice-preşedinte, şi membri: N. Alecsandri, Şt. Ciobanu, P. Ciubuc, Arhimandritul Gurie, preotul An. Murafa, I. Pelivan, P. Arventiev, S. Murafa, M. Glavce şi d-na Olga Leonard, F. Neaga fiind secretar, iar A. Groapă—casier. Preocupările politice au stagnat activitatea Societăţii; în timp ce de o mână ucigaşe a fost asasinat S. Murafa, un membru al Consiliului. Societatea şi-a cumpărat o tipografie, în care au apărut primele publicaţii româneşti. S'a alcătuit din donaţii o bibliotecă foarte bogată, pusă la dispoziţia Universităţii Populare. La 30 Noembrie 1917 s'au inaugurat cursurile de limbă română şi s'au pus bazele unui cor de 40 persoane, devenit apoi Societatea de cântece „*Doina*". S'au organizat concerte, la care artiştii apăreau în costume naţionale, jucând hora. S'a înfiinţat un birou de plasare pentru refugiaţi. Cu prilejul trecerii celui dintâi eşalon de voluntari transilvăneni, Societatea l-a întâmpinat la gară, oferindu-i o icoană. La începutul lui Mai 1918, M. S. Regina Maria primi Preşedinţia de Onoare a Societăţii.

Vremurile însă s'au schimbat şi membrii Societăţii—N. Alecsandri, P. Halippa, Şt. Ciobanu, I. Pelivan, P. A. Grosu,

Onisifor Ghibu, R. Cioflec, G. Pântea, E. Alistar, V. Harea, V. Ţanţu şi T. Ioncu, au cerut de urgenţă convocarea Adunării Generale a Societăţii. Pavel Gore a răspuns că d-nii Grosu, Pântea şi Ioncu nici nu sunt membrii Societăţii, iar V. Ţanţu e reprezentantul Soc. „Făclia". Totuşi, în conformitate cu art. 26 din statute, s'a convocat la 23 Iulie Consiliul de Conducere, care n'a scos nicio hotărîre, nefiind prezenţi nici măcar cinci membri.

VI. P. Gore şi Nobilimea în faţa Unirii şi a „reformei agrare"

Vremurile s'au schimbat...

Pavel Gore n'a fost ales în „Sfatul Ţării", deşi nu era altcineva mai Român ca el.

Congresul învăţătorilor din 25 Mai 1917 el l-a deschis prin cuvintele: *„Fraţi Români!"*, iar viitorii apostoli l-au întrerupt cu furie: „nu suntem Români, ci Moldoveni".

Dar mai era şi reprezentantul unei clase, care—evident, a făcut pentru românism, în trecut, mai mult decât altele, şi care rămânea abandonată, chiar într'un dispreţ „naţional", în zilele istorice din 1917—18. Alţi oameni căutau să-şi asume toate meritele, cerând procente la capitalul, pe care nu l-au învestit. Şi unul care protesta — un Pavel Gore, unul care cunoştea bine trecutul şi realitatea. nu era la locul lui.

Din iniţiativa lui P. Gore a avut loc o consfătuire a nobililor din jud. Orhei, pentru a porni o acţiune solidară.

„Anul 1918 Aprilie 30, noi, subsemnaţii, întruniţi la Mareşalul Nobilimii jud. Orhei M. E. Feodosiu şi, studiind într'o consfătuire privată diferitele nevoi insistente ale Nobilimii, legate cu starea actuală a lucrurilor, mai ales în chestia soartei viitoare a Societăţii Nobilimii din Basarabia, am decis: să rugăm pe Mareşalul Nobilimii jud. Orhei M. E. Feodosiu să se adreseze cu o cerere locţiitorului Mareşalului Nobilimii Basarabene de-a convoca cât de curând Adunarea Extraordinară a Nobilimii Basarabene, care este organul în drept al nobilimii basarabene. Egor suruceanu, D. I. Anghel, Dicescu, Gh. M. Sirbu, V. Sirbu, Cornet Gh. Feodosiu, Mih. Russo, P. Gore."

Dintr'un raport a lui P. Gore despre Arhiva Nobilimii, aflăm întrucâtva soarta de mai pe urmă a nobilimii. Il pre-

ocupa întotdeauna gândul despre soarta nobilimii basarabene ca o clasă socială, dar mai cu seamă—soarta istoriei acestei clase sociale, în Basarabia, unde rolul ei a fost de o însemnătate mare şi-a dat roade frumoase. De aceea el apăra cu atâta râvnă „Arhiva Adunării Basarabene a deputaţilor Nobilimii", înfiinţată încă în 1818 şi care cuprindea un material bogat privitor la: 1) viaţa publică a nobilimii, 2) dosarele familiilor recunoscute ca nobile în Rusia şi 3) dosarele familiilor nerecunoscute ca nobile lipsa datelor suficiente (Costin, Barbovschi, Tăutu, Şendrea, Andronovici, Şeptelici şi altele, uneori de o vechime mare ca şi aceste). Aşa fiind, „Arhiva" prezenta un izvor însemnat pentru studierea Basarabiei şi Gore era gata s'o înstrăineze chiar la Iaşi, ca s'o salveze numai, de teama nu atît a duşmanilor externi, cât a „prietenilor" interni. Era acelaş Gore, care prin anii 1909 — 11 se lupta cu succes împotriva transportării arhivei Senatorilor[1] din Chişinău la Odessa, de către prof. Linicenco.

Iată ce scrie el în legătură cu Arhiva nobilimii, pela 1923:

„După uriaşa şi sălbateca răscoală, care deocamdată poartă numele „Marei Revoluţii ruseşti", nici guvernul lui Lvov, nici guvernul lui Kerenski, oamenii slabi şi pierduţi în haosul anarhic, nu au abrogat organizaţia veche legală a Nobilimei în Rusia. Eo ipso, prin faptul că toţi ruşii au devenit după pronunciamento din Petersburg nişte „tovarăşi", că toţi mareşalii nobilimei[2] în fiecare „gubernie" au fost, ca oameni de regim vechiu, înlocuiţi prin alte elemente, cele revoluţionare, nobilimea în mod automat, de facto a încetat de a exista, nefiind desfiinţată însă de jure. Guvernul bolşevic rus, care cu mai mult succes a succedat guvernelor de teoreticieni revoluţionari, a avut alte preocupări mult mai practice şi vitale, decât chestiile juridice şi academice. Prin urmare în Rusia, şi fireşte în Basarabia, nu s'au desfiinţat nici organizaţia nobilimei, nici instituţiunile ei oficiale.

„In luna Ianuarie, 1918, după intrarea armatei române în Basarabia, eu, în calitatea mea de f. mareşal al nobilimei jud. Orhei şi deputat al nobilimei jud. Chişinău, (natural că nu mă socoteam atunci în aceste funcţiuni, deşi n'am fost destituit de nimeni, dar în locul meu din Orhei funcţiona un comisar bolşevic), insistam în

1. Cari au condus Principatele în timpul războiului din 1806—12.

2. Mareşalii erau persoanele principale în judeţe, prezidând din oficiu diferitele instituţii de Stat.

mod energic ca să fie convocată, cu îngăduirea autorităţii militare pe atunci la Chişinău era valorosul general Ernest Broşteanu) Adunarea Generală a Nobilimii Basarabene pentru: 1) a clarifica părerea acestei clase, care *avea un trecut istoric în Basarabia şi nu aşa de urât cum îl arătau unii deputaţi basarabeni ignoraţi în istoria ţării lor,* asupra evenimentelor de atuncea, 2) a decide autodesfiinţarea acestei clase, neprevăzute de Constituţia română (majoritatea nobililor basarabeni n'au fost autonomişti de loc), şi formarea în loc de clasă a unei societăţi naţionale culturale sau de binefacere, 3) a hotărî soarta averei imobile şi mobile a nobilimei basarabene, 4) a hotărî soarta arhivei bogate.

«După legea rusească, privitoare la organizaţia nobilimiei, singura persoană care putea să convoace o asemenea adunare a Nobilimei basarabene era mareşalul nobilimei Basarabiei sau locţiitorul lui legal. In funcţiunea de mareşal al Nobilimei Basarabiei în 1914 a fost ales d-l Crupenski, dar n'a fost confirmat în această funcţiune de Impărat, deoarece noi, nobilii, cari făceam parte atuncea din partidul «Moldovenesc», am contestat alegerile d-lui Crupenski, ca ilegale. Tot atuncea a fost ales ca mareşal al nobilimii jud. Chişinău D-l Doliva-Dobrovolski, un om cu totul străin neamului nostru, dar un duşman neîmpăcat al familiei Crupenski. La 1918 D l Doliva-Dobrovolski se consideră ca locţiitorul legal al mareşalului Basarabiei. In loc să convoace, după insistenţele mele şi ale altor nobili, Adunarea Generală, el a invitat pe câţiva nobili la o consfătuire, neoficială, care a avut loc în luna Martie 1918. In această consfătuire deşi majoritatea covârşitoare a fost de părerea mea, totuş D l Doliva-Dobrovolski, susţinut de o minoritate de 3—4 persoane. s'a opus şi a ales politica de aşteptare[1]. Instanţa de apel ne existând, noi n'am putut să cerem restabilirea situaţiei legale.

«Guvernul român de atuncea, ca toate guvernele române, cari au fost pe urmă, n'a arătat de loc nici un interes pentru studierea serioasă, inventarierea şi clasarea instituţiunilor ruseşti găsite de dânsul în Basarabia, tot aşa cum el nu s'a interesat niciodată cine şi unde anume lucra în această «gubernie rusească», înaintea izbucnirei revoltei ruseşti.

«Neglijenţa obişnuită faţă de Basarabia în ce priveşte sistemul metodic al administraţiei, studierea materialului necesar şi autentic şi constatarea realităţei triste, (ci nu falsificate de oameni

1. Faţă de România şi Unire.

fără scrupule şi răspundere morală) avea consecinţe generale nefaste pentru această ţară nenorocită.

„Situ ţ a nelămurită, din punct de vedere al dreptului public şi civil a nobilimei basarabene există în parte şi în ziua de azi şi acum, cum ştiu din isvoare bine informate, guvernul este ocupat de ideia sechestrării averii mari a acestei clase, care nici odată nu personifica statul rusesc şi care deşi era o instituţie care intra în mecanizmul statului, dar sui generis era autonomă şi bine reglementată".

Insă actul Unirii şi mai ales „reforma agrară" s'au efectuat fără participarea nobilimii — străvechei boerimi moldoveneşti, care a pregătit această Unire şi care a fost ruinată de „reformă"

„Unirea Basarabiei — scrie Pavel Gore — a fost zămislită şi pregătită de Partidul Naţional-Moldovenesc din 1917 şi realizată de armata română. Rolul Sfatului Ţării n'a fost de loc acesta desore care se aude; el a fost numai un mic şi slab instrument al împrejurărilor. Istoria nepărtinitoare va arăta aceasta".

Văzând că pământul expropriat dela boierimea moldovenească a Basarabiei se risipeşte printre plebei şi burghezi străini, cari niciodată n'au lucrat acel ogor, Pavel Gore încheie cu regret o pagină despre „reforma agrară", scriind:

„Şi numai eu care niciodată n'am pricinuit nici un rău ţării mele, sunt lipsit de dreptul meu, cred, istoric şi natural, de a avea în ţara mea măcar un petec de pământ, aşa cum îl au acuma nu numai ţăranii noştri moldoveni, ci şi străinii, venetici şi vrăjmaşi ai ţării mele. Nu cer nici o milă, ci simt numai datoria mea să aduc aminte Instituţiunii de împroprietărire din Basarabia că dreptatea, tradiţiile vechi istorice şi vocea sângelui românesc nu trebue şi nu pot să fie uitate şi mai cu seamă atuncea când toate imperativele acestea nu contrazic deloc interesele unei clase privilegiate de azi, indiferent băştinaşe sau străine după compunerea ei — ţărănimii. Chiar şi cei mai mari duşmani din trecutul nostru, domni şi boieri fanarioţi, când mazileau pe boierii pământeni nu luau dela dânşii, sub forma de pedeapsă, răzăşiile lor strămoşeşti. Sunt mazilit şi sunt ruinat, dar totuşi nu trebue să fiu şi rupt de pe pământul meu. Şi în caz dacă legea agrară nouă nu-mi îngăduie o sută de hectare, ar trebui după părerea mea să am atât cât are un ţăran venetic, care în timpul „svobodei" a distrus şi a prădat tot ce purta urma unei culturi agricole sau generale, aşa

de pildă cum au făcut la 1917 ţăranii din satul Buzdugan, arendaşii unei moşii mânăstireşti, la moşia nevestei mele, Dănuţeni din jud. Bălţi".

Istoria va stabili adevăruri mari, dar până atunci să-i lăsăm să se odihnească în pace pe sărmanii boieri moldoveni din Basarabia, cari nu îndrăzneau să spune nici atâta...

VII. ARHIVELE STATULUI.

Nu numai în vremurile tulburi ale revoluţiei trebuia să apere Pavel Gore „Arhivele" — rămăşiţele funebre ale strălucitei nobilimi basarabene. Iată de ex. un caz din cele numeroase, când prefectul Ţanţu, ocupând localul zemstvei, a dispus evacuarea Arhivei Statului, ameninţând că în câteva zile o va evacua personal cu jandarmi, în stradă.

Impotriva acestei „sălbătăcii şi abuzului strigător al puterii", deşi s'a „acomandat în Basarabia principiul şcolii stoice — „nil admirari," P. Gore a protestat la timp. Pentru a salva comoara naţională, a trimis telegrame Miniştrilor şi s'a adresat Comandamentului Militar al Basarabiei:

„Având în vedere că combinaţiile politice locale în România Mare joacă mai mare rol decât orice chestie cât de serioasă, naională sau culturală,

„Având în vedere că Justiţia din Basarabia este terorizată prin amestecul ignorant şi totdeauna parţial al politicianilor localnici,

«Având în vedere că Arhivele Statului din Chişinău nu reprezintă averea unui grup politic din Basarabia, ci o avere naţională, eu, cu toate intervenţiile mele, făcute pe lângă autorităţile respective şi sus citate, spre a înlătura o situaţie catastrofală şi în vederea experienţelor triste repetate dela anul 1919 încoace, şi neavând în acelaşi timp siguranţă în eficacitatea şi oportunitatea măsurilor cari, poate, vor fi luate de aceste autorităţi, mă adresez la d-vs. Reprezentantul superior al Armatei din Basarabia. Armata noastră are prima menire a ei de a apăra hotarele Ţării şi comorile naţionale împotriva atacurilor subversive.

«Vă rog să-mi puneţi la dispoziţie *un pluton de soldaţi, sub comanda unui ofiţer energic şi cu o cantitate necesară de cărtuşe. Voi apăra Arhivele Statului în aşa fel cum în anul 1916 am apărat cu soldaţii mei, din unităţile atunci subordonate mie, Muzeul Naţional din Chişinău* împotriva încercării bolşevi-

cilor din Sfatul Soldaţilor şi lucrătorilor de a evacua Muzeul şi de a-l ocupa pentru sala de mitinguri, atacându-l cu forţa armatei. Cu o nemărginită durere sufletească, văzând în ce stare de jale, de ruşine şi de desperare a ajuns acest colţ al Ţării mele, care merită altă soartă, mai omenească, mai occidentală şi mai frumoasă, mă adresez D-vs. Domnule General, fiind sigur că D-vs. îmi veţi da ajutorul real, legal şi binevoitor în această luptă sfântă pentru cauza dreaptă şi naţională».

... Şi toate acestea le făcea în vremuri când adeseaori era forţat să plătească chiar leafa servitorilor şi lumina din propriul său buzunar, să repare acoperişul Arhivelor Statului sau al Muzeului pe propria sa cheltuială...

VIII. CONFERINŢA DELA PARIS.

O etapă nouă—Conferinţa dela Paris.

„Iată-s câteva luni — scrie Pavel G re — de când mulţi Români din Vechiul Regat, din Ardeal şi Bucovina mi se adresează cu întrebarea de ce nu vreau să plec la Paris? Sunt mişcat că mi se atribue însemnătatea, care, poate, n'am meritat-o, dar în acelaş timp sunt foarte întristat, că lumea, care nu mă cunoaşte, presupune că în faptul obţinerii mele de până acuma joacă un rol capriciile mele sau alte cauze, care nu corespund de loc nici seriozităţii momentului nici, pot să spun pozitiv, ideilor mele. Inţeţeleg foarte bine că am mare răspundere înaintea neamului meu, care a devenit pentru mine drag şi sfânt nu dela începutul revoluţiei ruseşti, ci mult mai înainte, când apăram cum ştieam şi puteam drepturile noastre naţionale în Basarabia rusească, când culegeam material, care ar putea dovedi drepturile României asupra Basarabiei şi când a izbucnit revoluţia rusească. Luam parte în partidul moldovenesc neoficial, existent până la 1917; am fost unul din întemeetorii Partidului naţional, în şedinţele căruia prezidam şi în sânul căruia am lucrat până în momentul când ideile bolşeviste ruseşti ne-au copleşit cu desăvârşire. Atunci am fost nevoit să părăsesc organizaţia naţională, zdruncinată până la rădăcină şi distrusă de vrăjmaşii noştri şi de inconştienţa Moldovenilor basarabeni. Am devenit străin în ţara mea, străin cu eticheta rusească: «burjui». Ne vreau să povestesc toate suferinţele mele sufleteşti, ceeace ar fi foarte greu pentru mine şi, poate, puţin interesant pentru alţii.

«Trupele româneşti au intrat în Basarabia. In vara anului 1918, fiind la Iaşi mă miram exprimându-mi nedumerirea mea membrilor guvernului român de atuncea şi prietenului meu d-l S. Zotta, Directorul Arhivei Statului, că g·vernul român nu se pregăteşte dinainte şi de vreme pentru Conferinţa de pace viitoare, culegând materialul necesar în chestia Basarabiei şi indicând pentru lucrarea aceasta persoanele, care ar fi competente în materia aceasta. Dar am fost şi mai mult mirat când Conferinţa de pace a deschis activitatea ei şi guvernul român n'a atras pe basarabenii, cari ar fi putut fi utili pentru informaţii necesare asupra Basarabiei. Ştieam foarte bine că guvernul român, ba chiar şi profesorii specialişti nu sunt prea versaţi în chestiile acestea, neştiind aproape de loc istoria noastră dela 1812 încoace. Tot aşa de bine ştiam că, cu toate drepturile indiscutabile, după părerea mea, ale României asupra Basarabiei, curentele puternice vor pune stavile mari năzuinţelor româneşti la această conferinţă, unde, cum vedem acuma după obiceiul vechiu, nu totdeauna birueşte şi triumfă dreptatea. Când d-l Brătianu a plecat la Paris, mă miram că n'a plecat împreună cu d l prof. N. Iorga, care ar putea să folosească mai bine decât ori cine de materialele, pe care noi, basarabenii, eram gata să le depunem în mâinele deprinse cu acest fel de muncă.

«In luna Ianuarie 1919, d-nii Hallipa, Pelivan şi Ciobanu mi s'au adresat cu propunerea să plec şi eu la Paris ca reprezenta t al Basarabiei. Bolnav fiind de gripă spaniolă, n'am putut să primesc atuncea această propunere după mine cam întârziată, dar totuşi mi-am exprimat susnumiţilor domni părerea mea în materia aceasta.

Credeam că nu poate să plece o singură persoană, ci o comisie întreagă; comisia aceasta nu poate să fie reprezentativă, deoarece nu există în Basarabia o instituţiune, care reprezintă legal populaţia Basarabiei, pe când procedura alegerilor speciale este imposibilă din multe puncte de vedere. Comisia aceasta trebue să fie compusă din persoane, care au experienţă în viaţă, cunosc bine diferite chestii importante asupra Basarabiei şi care, ceeace este foarte important din punct de vedere tactic jucau un rol—mai puţin sau mai mult însemnat înaintea revoluţiei; să fie aceste persoane opuse ca o armă efectivă împotriva lui Schmidt şi Krupenski, cari se folosesc de titluri falşe la Paris. Nimeni din actualul guvern al Basarabiei n'ar trebui să intre în comisia aceasta, ca să nu exprime cineva la Paris bănuieli că se urmăresc interese personale,

fiindcă și Schmidt și Krupenski știu perfect de bine că toate persoanele, care reprezintă acuma puterea în Basarabia, jucau înaintea revoluției un rol mai mult decât modest și au ajuns la putere pe neașteptate, trecând prin revoluția rusească și fiind pe urmă patronați special de actualul guvern român.

După planul meu, comisia aceasta de informații ar avea datoria, fiind un organ auxiliar pentru Delegația Diplomatică românească, de a prezenta Reprezentantului Suprem al României la Conferința de pace, toate materialele și deslușirile necesare în toate chestiile basarabene puse la ordinea zilei. Deci comisiunea ar trebui să fie subordonată numai Reprezentantului acela și prin urmare, n'ar putea să fie formată altmintrelea, decât prin invitația personală a acestui Reprezentant, care singurul putea judeca dacă are D-sa nevoie de organul acesta auxiliar și, firește indispensabil pentru interesele României la Paris.

„Istoria negocierilor mele în privința plecării la Paris cu reprezentanții autorităților locale, care după părerea mea n'au fost competente de a mi face aceste propuneri, este descrisă în scrisoarea mea către d. I. Brătianu, pe care i-am trimis-o D-sale în ziua de 24 August 1929. In ziua de 26 August am primit în fine, dela d-l Cegoreanu, 4 broșuri ale lui Schmidt și Krupenski, tipărite la Paris și așa de mult așteptate de mine. Spun sincer că am fost sdrobit. In broșurile lor, publicate cu îngrijire, domnii aceștia, cari se intitulează oficial ca «reprezentanți ai Basarabiei la Conferința de Pace» și ca f. „Președinți ai Zemstvoului basarabean" (ceeace n'a avut loc),[1] povestesc multe minciuni și născociri din cele mai nerușinate și răutăcioase pe adresa României, dar spun și multe adevăruri, care nu se pot desminți, despre politica românească în Basarabia pe care și eu o găseam mai mult decât greșită, ba chiar criminală și de multe ori, având cea mai fierbinte dorință de a preveni consecințele triste, constatam faptele și exprimam părerile mele înaintea guvernului român la Iași și mai cu seamă înaintea f. Comisar al Basarabiei, generalul Văitoianu. Mult am vorbit în materia aceasta și cu reprezentanții guvernului local basarabean. *Dar toate sforțările mele cele mai energice și binevoitoare erau zădarnice și treceau fără nici un rezultat.*

---

1. Adunarea extraordinară a zemstvelor basarabene din 11 Iulie 1918 și adunarea ordinară (49) din 5 August 1918, l-a ales pe A. C. Schmidt președinte al Adunării. Prin anii 1917—18 el a fost ales primar al Chișinăului, iar A. N. Krupenski a fost ultimul mareșal provincial al nobilimii.

«Şi acuma, după cetirea broşurilor acestora, după ce am aflat cu siguranţă că şi Schmidt şi Krupenski, oameni foarte energici şi culţi, pe care, ca pe adversarii mei vechi, îi cunosc foarte bine, au succes în anumite cercuri la Paris, acuma văd şi mai bine decât atunci când spuneam că trimiterea accidentală, nesistematică şi nechibzuită a oamenilor, cari sau nu sunt capabili pentru această misiune sau n'au conducători buni la Paris, este nu numai un lucru de prisos, ci şi o operă care poate să fie fatală pentru soarta Basarabiei. Guvernul Central a făcut greşeala cea mai mare, consimţând la trimiterea acestei delegaţii. Au plecat foştii membri ai Sfatului Ţării, instituţiune care este descrisă în culori, poate prea vii şi „pitoreşti" în broşurile lui Schmidt, dar cunoscută opiniei publice la Paris numai din izvorul acesta. A plecat acuma d-l Cegoreanu, un om care n'a jucat nici un rol în viaţa publică a Basarabiei, care nu se bucura cu nici o popularitate în cercurile basarabene înaintea revoluţiei şi care este zugrăvit în broşurele lui Schmidt şi C-o. destul de negativ, ca părtaş al revoluţiei ruseşti în Basarabia. Ca un om care nu cunoaşte deloc limba franţuzească, care nu poate să aibă nici o trecere la Paris cu toate titlurile lui accidentale de „Ministru" şi „delegat al Internului", acest om, care nu este vinovat, după mine, că încrederea nemărginită a lui în sine este nu numai favorizată, ci şi încălzită de guvernul central, poate să facă la Paris numai rău şi răul acesta, mă tem, nu va putea fi corectat pe urmă. Afară de aceasta, în caz dacă se vor ridica chestii vitale şi serioase asupra Basarabiei, nimeni din aceşti oameni, cari sunt acuma la Paris în calitate de reprezentanţi ai Basarabiei, nu vor fi în stare să ofere sprijinul lor efectiv şi competent Delegaţiei Diplomatice Româneşti. Vremea trece şi guvernul român nu face absolut nimic pentru a asigura apărarea Basarabiei la momentul dat, care poate să vie mai de vreme decât se aşteaptă. Să nu fie târziu atunci adresarea Guvernului Român către acei basarabeni, cari ar putea aduce foloase neîndoelnice ţării lor.

„Mi se propunea de către reprezentanţii guvernului local, d-nii Halippa şi Cegoreanu, ca să mă duc eu la Paris în calitatea de reprezentant al proprietarilor din Basarabia. M'aş fi mirat dacă aş fi primit această propunere dela guvernul central actual, care nu mă cunoaşte, dar domnilor Halippa şi Cegoreanu, cari ştiu bine că eu niciodată nu participam în uniunea proprietarilor, că eu n'am fost niciodată membru al unui alt partid, decât parti-

dul moldovenesc înaintea revoluţiei şi partidul Naţional în timpul revoluţiei, n'am avut nici un motiv pentru asemenea propunere. Am răspuns, că nu pot să fiu reprezentantul unui grup de oameni, care, ca fiecare partid, are limite strânse, că vreau să rămân independent cum am fost până acuma, ca să am dreptul la un moment dat, nefiind legat cu nici o disciplină a unui partid, să-mi spun părerea adevărată şi sinceră ca un Român naţionalist, cum am fost totdeauna. Am spus că credeam că guvernul român are nevoie de mine ca de un om, care demult studia chestiile basarabene, dar nu ca de un falsificator ordinar în stilul lui Schmidt şi Krupenski, cari se numesc reprezentanţi, nefiind aleşi sau însărcinaţi pentru aceasta în mod legal. Am spus că n'am primit educaţia mea politică în timpul revoluţiei ruseşti şi nu pot să operez în numele cuiva, neavând dela persoana aceasta procură legală. Sunt gata să sacrific pentru ţara mea tot ce am inclusiv, fireşte, viaţa, dar îmi rezerv pentru mine onoarea şi loialitatea.

„Ca rezumat al acestei triste păreri trebue să constat:

1. Până acuma guvernul român n'a făcut nimic pentru a asigura cu toate mijloacele posibile apărarea Basarabiei la Conferinţa de Pace.

2. E strict necesar şi urgent să plece imediat comisia de informaţii la Paris ca o organizaţie independentă şi subordonată numai reprezentantului suprem al României la Conferinţa Păcii.

3. Pentru a corecta greşelile făcute, delegaţia reprezentativă a Basarabiei, care se află actualmente la Paris, trebuia să fie complectată cu reprezentanţii diferitelor clase din Basarabia, care vor primi misiunea aceasta dubioasă, nefiind aleşi de populaţie, şi trebuia să fie subordonată unui conducător abil, experimentat şi bun diplomat, care să introducă în delegaţia aceasta cea mai severă disciplină morală, subordonat fiind Reprezentantului Suprem al României la Conferinţa Păcii la Paris.

Pavel Gore scrie la 5 August 1819 d-lui Sever de Zotta:

«Călătoria comisiunii basarabene la Paris e amânată de d-l I. Brătianu, totuşi astăzi mi-a spus la Hugues d-l Herţa, care până acuma este la Bucureşti, că va trebui să plecăm la 20/VIII. Nu ştiu dacă am să plec, deoarece cred că prezenţa mea la Paris nu poate să schimbe de loc situaţia noastră. Aci am făcut ce am putut: am compus împreună cu D-r Cazacu statistica Basarabiei, care va fi tipărită în «Convorbiri literare», am scris în luna Noembrie despre drepturile României asupra Basarabiei. Lucrarea mea

în franţuzeşte a fost trimisă la Paris de d-nul Brătianu şi săptămâna trecută i-am trimis d-lui Herţa lucrarea mea despre imposibilitatea plebiscitului în Basarabia, tot în limba franţuzască».

Deşi nu ştie dacă va pleca, el continuă mereu să activeze pe tărâmul ştiinţific în apărarea intereselor Basarabiei româneşti. Impreună cu Vlad. Herţa, îi trimite d-lui I. Inculeţ, la Bucureşti, următoarea scrisoare:

«Condiţiunile le interpretaţi greşit. Nici Domnul Gore nici eu nu avem alte condiţiuni, decât acele cari au fost comunicate D-lui Brătianu şi D stră şi cari sunt considerate de noi ca necesare pentru o situaţie bine lămurită şi indispensabilă pentru o muncă sistematică şi rodnică. *Primo.* Invitarea noastră trebue să plece dela reprezentantul Suprem al României la Conferinţa de Pace, d-l Brătianu. Lucrul care până acuma n'a avut loc. *Secundo.* Comisia trebue să aibă un caracter pur informativ. Orice caracter reprezentativ basarabean fiind inadmisibil. *Tertio.* Comisia inclusiv trei secretari trebue să fie compusă după indicaţiunile noastre şi numai din oameni maturi, cu o cultură mai vastă, experimentaţi şi suficient pregătiţi pentru sarcina aceasta grea şi responsabilă. *Quarto.* Comisiunea trebue să dispună de mijloace suficiente, quantumum cărora poate să fie stabilit numai în cursul lucrărilor. *Quinto.* Comisia este subordonată exclusiv şi direct numai reprezentantului Suprem al României la Conferinţa de Pace, fiind altfel independentă. *Sexto.* Noi nu dorim altceva decât spesele de călătorie şi diurne în măsura stabilită pentru persoanele de aceeaşi categorie. *Septimo.* Pentru evitarea neînţelegerilor posibile credem ca indispensabile pentru d-l Gore şi pentru mine titlurile oficiale respective».

IX. IN MIJLOCUL PATIMILOR POLITICE

Pe tărâmul politic propriu zis, Pavel Gore nici nu s'a mai întors, nici n'a mai căutat să revie.

«Marile lui calităţi—scrie d-l S. de Zotta—deveniseră în noua viaţă naţională—al cărei ritm grăbit nu putea să-l urmeze cu enormul balast de principii, în parte învechite, deşi fusese chiar unul dintre principalii ei creatori — tot atâtea cursuri şi neputând să-şi mai găsească acomodarea cu oameni noui, cu metode neobişnuite, P. Gore se retrase neînţeles în marea lui bibliotecă. Dar societatea românească nu voia, în justă apreciere a rarelor lui calităţi, să se lipsească de concursul lor în noua ei formare, nici de nim-

bul meritat, care înconjura meritele aceluia, care știa să stea drept și să vorbească deschis în fața Regelui și a Miniștrilor. Zădarnice, însă au fost diferite încercări de a-l scoate din izolarea lui voită spre a-l pune să continue activitatea politică, brusc întreruptă, fără vina lui, în vara 1917, când era în fruntea partidului național-moldovenesc. Uzanțele, sectarismul, compunerea, concesiunile partidelor nu conveneau acestei firi intransigente în ce privește principiile, etica și morala, iar excepții făcea numai cu puține figuri reprezentative ale vieții noastre politice ca Iorga, Matei Cantacuzino, Meissner, Mârzescu, Mehedinți ș. a. de al căror sincer patriotism, manifestat în forme accidentale, la care ținea mult, era convins».

Mai ales în persoana d-lui prof. *Nicolae Iorga*, P. Gore găsește un Mare Român, față de care poartă un adevărat cult. E un *om* și titan al culturii, care face cinste neamului său și care cu un suflet nobil simte și înțelege pe apropiații săi destoinici...

In ce privește propunerea de a fi numit Ministrul al Basarabiei, P. Gore îi scria la 15 Ianuarie 1922 d-lui Zotta :

«Dela Tache-Ionescu n'am primit nici o propunere, iar Herța, care este în relații bune cu dânsul și care a venit nu demult din București, mi-a povestit că d-l T. Ionescu a vrut să-mi propue Ministerul Basarabiei și a spus lui Herța că a scris deja și telegrama pe adresa mea, dar Herța i-a spus că este convins că eu n'am să primesc aceasta și atunci T. Ionescu a renunțat la planul lui. Herța mi-a spus că candidatura mea a fost pusă de N. Iorga».

Herța era evident convins că Gore nu va accepta nimic din partea lui T. Ionescu, pe care nu-l simpatiza.

Nu înseamnă însă că P. Gore nu vroia să-și sacrifice forțele sale Basarabiei, slujind Românilor în calitate de ocârmuitor al ei. Iată o ciornă, tradusă din rusește ce aștepta numai momentul ca să apară :

«Prin Decretul Regal al M. S. Regelui României Ferdinand sunt numit Comisar General al Basarabiei.

«Sarcina mea principală constă în aceea, ca silințele tuturor cetățenilor în grija de binele țării, și egal de ordinile administrației civile și militare, în limitele legalității, să meargă mână în mână cu aspirația binelui obștesc.

«Splendida Basarabie, reunită cu patria mumă, trebue cât

se poate de repede să devină prin sine un exemplu strălucit al legalităţii, ordinei şi dreptăţii şi totodată, un focar al culturii.

«Indulgent faţă de cei cari în luptă pentru binele obştesc, vor comite mici greşeli, deoarece numai acei cari nu fac nimic, nu greşesc, voi fi necruţător cu oamenii necinstiţi şi speculanţi şi voi şti să aplic toată rigoarea legilor faţă de cei, cari consideră că în prezent a sosit timpul de a pescui peşti în apă tulbure.

«Cetăţeni ai Basarabiei, vă chem la muncă, la muncă cinstită şi sinceră».

Cu încredere privea Pavel Gore unele numiri. El menţiona mereu că generalul Broşteanu, dacă ar fi rămas mai mult în Basarabia, ar fi distrus cu totul „revoluţia" (de fapt inexistentă) ce menţinea un spirit de neîncredere în Români, servind unor intenţii rele ale „patrioţilor" locali.

Cu încredere el privea numirea în fruntea Basarabiei a valorosului său prieten, Vlad. Herţa, căruia îi scria din Chişinău, la 19 Decembrie 1921:

«Iubite Domnule Hertza,

«Astăzi, Duminică, am fost la Matineul obişnuit al Universităţii Populare, unde am aflat că la Clubul Liberal local s'a primit telegrama „oficială", cuprinzând lista întregului guvern nou format. Mi s'a comunicat această listă şi, puţin mai târziu, am găsit-o în jurnale, venite din Bucureşti. Imediat ţi-am trimes d-tale telegrama cu felicitări. Te felicit încă odată şi mă bucur că regimul averescano-niţist în Basarabia, necinstit, speculator, ignorant şi aşa de dăunator intereselor noastre naţionale, a luat, în fine, sfârşitul lui bine meritat de mult şi că, în locul băiatului morocănos şi nechibzuit, am să te văd pe Domnia Ta, care, cred, că vei isprăvi odată pentru totdeauna cu acest „cotilion" desfrânat şi nefast basarabean, neîntrerupt până acum şi ajuns până la culmea cinismului şi a prostiei. Am auzit că iarăşi se intoarce ca director Pantelei Erhan şi că vestitul Neagă şi grecul Vizanti rămân. Imi dat voie să cred că, dacă vii Domnia Ta, aceasta este imposibil»...

P. Gore aprecia mult pe d-nii generali Rudeanu şi Râşcanu. Celui din urmă, la numirea lui în postul de Comisar Superios al Basarabiei, P. Gore îi scrie la 13 Ianuarie 1927:

»Domnule Comisar Superior,

«Imi daţi voie să vă exprim toată bucuria mea cu prilejul

numirii D-v. în acest post, infiinţarea căruia, din motive foarte serioase naţionale, politice, administrative şi psihologice, se impunea în mod imperios încă dela 1918.

«Salut hotărîrea înțeleaptă a guvernului actual şi mă bucur de a crede că în persoana D-v. noi vom cunoaşte nu un membru al unui partid politic, ci un om de stat, care, având vederi largi şi civilizate şi, fiind pătruns de seriozitatea misiunii sale, este lipsit de orice sectorism îngust, de orice interes mărunt şi, care a decis să se sacrifice pentru o muncă mai mult decât grea, ce îl aşteaptă. Sper că experienţa, pe care o aveţi, ca achiziţie a activității D-v. trecute, plus dorinţa arzătoare, ce o nutriţi, de a aduce foloase reale Statului Român şi cauzei naţionale şi de a introna dreptatea pentru populaţia locala atât cea baştinaşă cât şi fireşte cea străină vor da roade bune şi vor atrage sprijinul nu numai moral, ci şi efectiv din partea tuturor cetăţenilor loiali, — sprijin vare va uşura problema D-v. şi Vă va îndulci momentele grele, dacă le veţi avea aci.

«Fără studierea serioasă şi cunoştinţa solidă a trecutului nu poate fi înțeles prezentul. Cunosc de mult interesul D-v. faţă de trecutul istoric, juridic, administrativ, economic, etc. al „Basarabiei" şi în faptul acesta văd încă o chezăşie puternică a sucesului D-v.

Să vă dea Dumnezeu sănătate şi tărie ca să duceți sarcina grea ce ați luat-o asupra D-v. pentru binele Țării şi al neamului.

Vă aduc urările mele cele mai sincere şi călduroase».

X. BASARABIA PREZENTATĂ STRĂINILOR.

De altfel Pavel Gore insista mai de mult asupra necesităţii înfiinţării unui post apolitic de Comisar Superior al Basarabiei, ceeace pe lângă multe altele, a şi exprimat într'un raport-scrisoare către d-l I. Mitilineu, Ministru de Externe:

„Mult Stimate Domnule Ministru,

„Au trecut aproape 9 ani decând Basarabia a revenit iarăşi sub stăpânirea naţională românească. In acest răstimp mai mulţi străini, dintre cari unii oameni politici sau de ştiinţă însemnaţi, au vizitat Basarabia ca să se convingă la faţa locului despre starea adevărată a lucrurilor în această provincie nenorocită.

„Eu personal am făcut ce era în putinţa mea ca să arăt acestor străini starea reală şi adevărată a lucrurilor în ce priveşte

istoria şi etnografia Basarabia. Mulţi ofiţeri englezi, francezi şi poloni (1918—1919), Profesor de Martonne (1918), reprezentanţii Americei (Vopizne, Hintley) şi alţii, cu cari am avut prilejul să mă pun în contact, au văzut la mine cărţi, documente, hărţi geografice etc., privitoare la drepturile indiscutabile ale României asupra Basarabiei, ascultând cu cel mai mare interes şi cu o atenţie neobişnuită pentru mine, toate desluşirile necesare. Insă aceasta a mea activitate, aşa de modestă, pe care, vă asigur, nu o socotesc de loc „apostolică" cum e de obiceiu la noi, ci numai o simplă datorie a unui Român, a fost şi este foarte restrânsă deoarece n'am posibilitate, nefiind politician, să iau asupra mea iniţiativa relaţiunilor cu persoanele străine, care vin pe la noi.

Şi aici, ca şi pe toate celelalte terenuri ale vieţii noastre publice, politicianismul egoist, ignorant şi gelos joacă rolul său nefast, atât de dăunător intereselor noastre naţionale din cele mai vitale.

„Nici guvernele centrale din Bucureşti, nici aşa zişii „Miniştri ai Basarabiei", cari au cheltuit milioane pentru propaganda quasi-naţ onală în Basarabia, nu s'au ostenit până acuma nu numai de a da în mâinele străinilor dovezi destule documentare şi exacte despre Basarabia, dar n'au ştiut chiar a primi, pe străini în mod priceput, fin şi european. Nu pot socoti câteva bunuri, scrise uneori de oameni nepricepuţi, despre Basarabia, ca material bun şi suficient pentru cetitorii străini. Pe când alte ţări interesate au publicat biblioteci întregi de cărţi şi broşuri în chestiunile lor naţionale, noi n'am făcut aproape nimica în această direcţie.

Orice vizită a oricărui străin în Basarabia trebuie să fie urmărită cu cea mai mare atenţie şi toate materialele necesare pentru studierea Basarabiei trebue să fie puse la dispoziţia acestor străini. In anumite cazuri, afară de primirea cât se poate mai afabilă şi mai civilizată a străinilor, uneori chiar amicală, trebuie să le fie oferite şi festivităţi speciale, organizate de persoane, care cunosc bine uzanţele mondene şi protocolul obligatoriu al ţărilor europene. In privinţa aceasta „democratismul" oriental cu drept cuvânt are reputaţia unui sălbătăcism incult.

„Pentru toate aceste scopuri cred că este necesar:

„1. De a înfiinţa, în fine, după 9 ani de zigzaguri administrative şi şovăieli politice, reprezentanţa efectivă în Basarabia a autorităţii Statului Român prin crearea funcţiunii de guvernator, sau comisar general al guvernului, sau comandantul militar şi ci-

vil al acestei provincii, numind în acest post o persoană cu pregătirea necesară, cu experiența politică, cu cunoștințele depline ale uzanțelor civil zate, un om cu tact, cu vederi largi și cu un caracter inflexibil. Asemenea oameni, sper, se vor găsi la București. Prestigiul Statului Român și al numelui Românesc trebue să fie cu orice preț ridicat aici.

„2. De a publica o monografie specială asupra Basarabiei, văzute din toate punctele de vedere — istoric, etnic, cultural, economic, juridic etc. In privința aceasta s'a făcut ceva: Comisiunea Monumentelor Istorice, Secția Basarabiei, a publicat un volum al anuarului său și acum pregătește pentru tipar valumul II, grație concursului dat de d-l General Rudeanu f. Comandant al Corpului III de Armată, a apărut monografia „Basarabia". Articole din aceste monografii și din alte publicațiuni bune, însă puține, apărute asupra Basarabiei (Șt. Ciobanu etc.) prelucrate și scurtate sau mărite, după nevoie, ar putea întra în Monografia Generală a Basarabiei.

„3. De a forma la Chișinău un Comitet special pentru redactarea și compunerea atât a Monografiei Generale, cât și a diferitelor broșuri speciale.

„4. De a traduce în limbile: engleză, franceză, italiană, germană, polonă și rusă toate lucrările necesare.

„5. De a trimite tuturor legațiunilor române din străinătate aceste lucrări atât pentru orientarea reprezentanților oficiali ai României cari uneori au o idee foarte slabă despre Basarabia și cari trebue să fie obligați de a răspunde în presa străină la toate atacurile dușmanilor noștri, cât și pentru răspândirea acestor lucrări în țările unde sunt reprezentanți.

„6. De a înființa la Chișinău un Comitet de propagandă științifică (evident și politică, însă pur națională, fără nici o nuanță a unui partid politic), cu scopul de a lua contact cu străinii veniți aci pentru studierea situației și de a însoți pe acești străini în călătoriile lor din Basarabia, dându-le toate deslușirile și explicațiile necesare și documentare. Caracterul unui asemenea comitet trebue să fie absolut onorific, însă adunarea, lucrarea, publicarea și traducerea materialului cere bani.

„Cred că aceste măsuri, deși tardive, totuși pot aduce foloase reale și bine simțite, care vor servi în modul cel mai efectiv cauza noastră națională.

„Sfârșind această scrisoare, pentru voluminozitatea căreia vă

rog să mă scuzaţi, ţin să adaog că nu prima dată ridic chestia mai sus desvoltată. Incepând cu 1918 în repetate rânduri am vorbit şi am scris ceeace îmi permit să aduc la cunoştinţa Dv., mai multor D-ni Miniştri ai diferitelor guverne, cari în acest interval au fost la putere. Până acuma rezultatele au fost nule.

„In 1918 am trimis D-lui Ion Brătianu, după dorinţa D-sale, prin D-l V. Herţa lucrarea mea despre Basarabia în limba franceză, conţinând introducerea — istoricul — anexării Basarabiei, şi diferite extrase din mai multe lucrări noi şi vechi publicate de istoricii şi literaţii francezi, privitoare la chestia Basarabiei. Credeam că o asemenea lucrare atunci, când se pregătea la Paris conferinţa reprezentanţilor marilor puteri, ar putea servi cauza noastră. Lucrarea încă n'a fost publicată şi s'a pierdut nu ştiu unde. Nu mi-a rămas nici o copie, de oarece mă grăbeam, lucrând zi şi noapte ca să nu se piardă momentul oportun pentru publicarea lucrării.

„Toate sforţările mele pentru a pune bazele solide unei activităţi serioase pentru propaganda chestiei Basarabiei în străinătate şi prin străinii călători au rămas zădarnice. Este evident că acela, care nu cunoaşte bine izvoarele ruseşti asupra Basarabiei, nu poate lupta în chestia Basarabiei pe terenul ştiinţific cu adversarii şi duşmanii noştri. Un bucovinean şi, ceeace este mai grav,— un profesor universitar de istorie a scris istoria Basarabiei fără arătarea izvoarelor. Această istorie este o născocire în ce priveşte partea a II de după 1812. Ea poate fi citită de oamenii, cari nu cunosc izvoare, însă ca armă împotriva argumentului duşmanilor noştri ea este o operă absolut particulară.

„Nu fac politică şi, deci, nimeni n'are interes să mă asculte. Acuma, însă, folosindu-mă de prezenţa Dv„ în fruntea ministerului de Externe, care par excellence are menirea de a apăra interesele statului şi ale neamului în străinătate, desfăşurând orice propagandă naţională acolo şi încurajând călătoriile străinilor cari vin în ţară cu scopuri ştiinţifice, mă adresez Dv., cunoscând persoana Dv. şi mentalitatea europeană ce o aveţi. Fac ultimul demers al meu pe lângă un Ministru Român în favoarea atât a intereselor generale ale statului şi neamului, cât şi în interesele adevărului, care este în mod aşa de neruşinos mutilat de duşmanii noştri".

[redacted]

De nenumărate ori căuta Pavel Gore, prin experienţa sa să vie în ajutorul ocârmuitorilor, prezentându-le diferite rapoarte :

[redacted]

„Aujourd 'hui, comme à tous les âges de l'histoire, les hommes ont été gouvernés par le prestige".
G. Le Bon.

1. Activitatea antinaţională şi antipatriotică a reprezentanţilor diferitelor partide politice din Basarabia, cari, având o singură poftă de a birui, de a parveni şi de a doborî pe adversarii lor politici, recurg la mijloacele cele mai josnice în lupta şi în propaganda lor electorală şi nimerind în rivali, lovesc greu în demnitatea Statului nostru.

2. Incapacitatea şi venalitatea funcţionarilor abuzivi în majoritate, creaturi ale politicianilor, ci nu funcţionari de carieră.[1]

3. Starea rea a justiţiei din Basarabia, care în multe cazuri nu este de loc imparţială. (Nepotismul politic, venalitatea). Pregătirea unora din judecători lasă mult de dorit.

4. Lipsa complectă de convingere a populaţiei locale că legea este ceva neclintit şi anume o normă obligatorie pentru toţi. Intervenţiile necontenite ale politicianilor localnici înlocuiesc legea prin dispoziţiile ministeriale, uneori contradictorii şi întotdeauna parţiale, care samănă anarhia administrativă, nemulţumirea populaţiei şi dispreţul ei faţă de etatismul românesc.

5. Uşurinţa legislativă («quidquid agis prudenter agas et respice finem»—«quid ab initio vitrosum est tractu temporis condalescere non potest»).

6. Sistemul fiscal sălbatec şi neomenos, piperat şi mai mult de zelul exagerat al agenţilor fiscali în mai multe cazuri şi abuzivi.

7. Cochetăria prea subliniată şi întotdeauna dăunătoare demnităţii naţionale a partidelor politice cu minorităţile şi în acelaş timp uitarea complectă a intereselor populaţiei băştinaşe...

---

1. D-l avocat *V. Gh. Alexe*, fost senator, scria în „Universul" (Nr. 109, 28 Iulie 1924) :
„Regimul liberal în 1918 şi 1919 trimise aci tot ce era mai ticălos în vechiul regat. Nu se trimit în Basarabia elementele cele mai morale, cele mai patriotice. Cu ochii mei am văzut un fost cofetar trimis în Basarabia, ca agronom regional şi care s'a supra îmbogăţit în timp de un an".

8. Lipsa de control suficient şi eficace asupra grănicerilor şi jandarmilor...

9. Numărul relativ foarte mic al armatei...

10. Incurajarea nechibzuită de către guvern a curentelor şi tendinţelor autonomiste.

11. Trimiterea în Basarabia din Regat a celor mai slabi funcţionari, uneori sub formă de pedeapsă disciplinară. Basarabia— acest «locus minoris resistentiae» din punct de vedere naţional, are nevoie de elementele regăţene din cele mai bune.

12. Propaganda intensă antiromânească... şi lipsa de antipropagandă românească. (Acrobaţii culturali—«apostolii»).

13. Rolul nefast şi distrugător al presei localnice şi al «anumitei» prese din Regat.

14. «Aberaţiile mentale» ale Olimpului bucureştean în ce priveşte Basarabia, ca rezultat al nepriceperii şi lipsei de cunoştinţă. Niciodată nimeni n'a studiat în fond şi la faţa locului starea reală a lucrurilor din Basarabia, mentalitatea populaţiei, dorinţele ei etc.»

In scurte cuvinte, Pavel Gore astfel descrie starea economică a Basarabiei:

«Toate ramurile gospodăriei şi, în legătură cu ea, ale comerţului, în Basarabia se află într'o situaţie catastrofală. Lipsa de administrare pricepută şi cinstită, rutina biurocratică de cea mai proastă speţă, impozite extra-exagerate şi sistemul însuş al impozitelor, a căror sumă în fiecare caz particular depinde de bunul plac al perceptorilor (unii din perceptori au făcut pe spinarea populaţiei şi în detrimentul Statului averi de milioane)—toate aceste au omorât orice iniţiativă creatoare şi orice energie particulară».

XII. Colonizarea Basarabiei cu elemente străine în proporţii mari.

«Ruşii n'au putut să facă timp de 100 ani în această privinţă ceeace s'a făcut la noi, sub stăpânirea românească în termen de 7 ani. Năvala străinilor refugiaţi, cari n'au nimic comun cu Basarabia şi cari, graţie venalităţii organelor administrative române din Basarabia şi a poftei de popularitate din partea politicianilor localnici, cotropesc ţara, obţinând uşor documente necesare pentru a dovedi că sunt născuţi în Basarabia sau au rude aci. Intâi pri_

măriile și apoi comisiile speciale, care au lucrat în diferite orașe, au creat mii de „cetățeni" români, cari n'au nici o legătură cât de efemeră cu Basarabia și cari reprezintă din toate punctele de vedere niște elemente absolut indezirabile pentru Țara noastră. In privința aceasta vina cade asupra tuturor guvernelor trecute, însă imigrarea în massă s'a efectuat în timpul guvernării trecute a d-lui General Averescu (presupun că fără știrea D-sale), când membrii „partidului poporului" localnici plecau la Constantinopol, Sofia, Varna și Belgrad cu misiuni speciale de a aduce în Basarabia pe basarabenii, cari au fugit din Rusia, sau cari au rătăcit în diferite armate albe, roșii și verzi rusești. Acești politiciani au adus aci o mulțime de oameni, cari n'au avut absolut nimic comun cu această provincie nenorocită. In timpul alegerilor (care în Basarabia sunt, din punct de vedere național, mai primejdioase decât rebeliunile în massă ale populației) d-l Ministru al Basarabiei (averescan) declară fără nici o jenă și scriea în presă rusească despre meritele lui în privința colonizării Basarabiei cu elemente străine, arătând că el a adus la 1921 în Basarabia sute de mii de ovrei refugiați din Ucraina și subliniind nu numai toleranța guvernului de atunci, ci și ospitalitatea lui nemărginită. Aceasta pentru a dovedi că nu este deloc antisemit. Primarul orașului Chișinău (liberal) cu scopul de a mări numărul voturilor pentru dânsul, în timpul alegerilor, a creat prin Comisiunea rusă de pe lângă primăria orașului câteva sute de cetățeni români-ovrei străini, cari în schimbul acestei recunoașteri au făgăduit voturile lor primarului, însă pe urmă l-au amăgit dând voturile lor blocului ovreesc. Cu toate acestea au rămas pe lista cetățenilor români.

«Dau acestei chestii (colonizarea Basarabiei cu elemente străine) o importanță deosebită nu numai din punct de vedere politic și de siguranță a Statului, ci—mai presus de toate—cel național și etnic. Numărul Românilor în Basarabia nu s'a sporit, pe când cel al străinilor s'a înmulțit în mod îngrozitor. (Statistica oficială care de fapt nici nu există, nu ne arată adevărul)».

XIII. DESPRE POLITICIANISM

Pavel Gore era un vrăjmaș neîmpăcat al politicianismului răufăcător. In toate scrierile lui se observă această atitudine.

«Am un trecut,—scrie el—care în altă țară n'ar avea nici o

valoare, dar în România este destul de rar. N'am nici o poftă să fiu ministru, senator sau deputat».

Intârziind la gară, unde trebuia să-l întâmpine în 1919 pe d-l prof. N. Iorga, P. Gore îi scrie:

«Imi pare rău că n'am reușit să vă văd la gară, dar cai n'am și ne fiind „democrat" la putere, n'am nici automobil. M'am urcat în tramvai».

Iată câteva exstrase din scrierile lui P. Gure:

«S'a pierdut prea mult timp, s'au cheltuit prea mulţi bani în zadar, dar totuşi şi acuma guvernul central, dacă se va ocupa serios de chestia Basarabiei, poate să facă ceva pentru îmbunătăţirea situaţiei penibile, care nu mai poate să dureze. Dar pentru aceasta trebue să vie aici cineva bine pregătit, care, fără nici un prejudiciu, fără nici o tendință rea, ci numai călăuzit de cinste și dreptate, dragoste către ţară, și destul de pregătit pentru misiunea aceasta serioasă, să vie în Basarabia și să studieze pe loc toate pricinele nemulţumirii populaţiei. Dacă aveţi oameni de acest fel, trimiteţi-i mai de grabă, Maiestate. Să nu fie târziu pe urmă?..

«Aceşti oameni sunt călăuziți numai de un sentiment — frică de rivalitate. Ne având ieri nici un ban în buzunar, ei astăzi primesc lefuri mari, operează cu milioane, au comodități mai mult decât neobişnuite pentru dânşii şi habar n'au de nevoile populaţiei. Proprietarii rurali sunt ruinaţi, ţăranii mor în mod înspăimântator de toate boalele molipsitoare, care bântuesc în Basarabia ca niciodată. Populaţia n'are sare şi gaz. Nimeni nu poate să facă nici un pas fără mite. Trăesc bine şi sunt mulţumiţi numai membrii partidului... şi speculanţii, cari fac averi milionare. Ţara nu poate să supoarte greutăţile bugetelor directoratelor, care coastă prea mult pentru ea şi mai ales pentru populaţie şi care n'au nici un rost şi nici un motiv serios pentru existenţă. Ele sunt create numai ca aziluri pentru quasi-democratia basarabeană. Basarabia de astăzi are nevoie urgentă şi vitală de patru lucruri: *cinste, dreptate, gaz şi sare*. Dă Doamne ca să n'aibă nevoie de pâine. Dacă va avea -- va deschide atunci cea mai tristă pagină a istoriei»...

«??? Să recunoască şi să sublinieze acest neadevăr prin faptele lui, care pe urmă vor servi ca armă puternică în mâinele vrăjmaşilor noştri. Am ridicat chestia aceasta în anul 1920, protestând înaintea d-lui Director al Instituţiei Publice din Basarabia. D-l Şt. Ciobanu, care a făcut atuncea un rapor special în chestia d-lui

Ministru al Instrucţiei Publice, dar fără rezultat. La 1921, în luna Februarie, fiind la Bucureşti, am fost la d-l Ministru Negulescu şi i-am atras atenţia asupra faptului monstruos din jud. Hotin. Nu s'a făcut nimic pentru îndreptarea anomalităţii revoltătoare.

«Indeplinind datoria mea, mă adresez acuma Domniei Voastre.

«Afară de condeiul meu, n'am alte mijloace de luptă, dar nu pot să manevrez liber nici cu această armă slabă, deoarece evit deocamdată să ridic multe chestii tot aşa de strigătoare în presă, având în vedere situaţia delicată a Basarabiei şi mai cu seamă linia de conduită absolut rătăcită a guvernelor, care în politica lor greşită, aplicată în Basarabia în timp de 4 ani, s'au călăuzit nu de interesele reale şi vitale ale neamului nostru, ci de informaţiile şi îndrumările oamenilor primitivi, nepregătiţi, inculţi, chiar şi de rea credinţă.

«Pentru mine este clar şi precis că nu pot să atac guvernul trecut, sau prezent, deoarece orice guvern este mai mult sau mai puţin guvernul român, cel puţin pe nume, iar românismul în Basarabia este şi aşa atacat şi ponegrit de opinia publică şi mai cu seamă de diferiţi agitatori».

XIV. CÂNTĂREŢUL UNIRII

Cu totul altfel vorbeşte însă Pavel Gore, când se află pe un tărâm destoinic sentimentelor curate româneşti, care se revarsă la marele patriot, în aceste cuvinte, scrise în ziua de 3 Februarie 1923:

«Pretutindeni soldatul Român a ras cu baioneta tencueala străină şi, curăţând suprafaţa, a deschis şi a arătat lumii întregi frescuri vechi adevărate româneşti.

«Acuma nu mai sunt Moldoveni, cari cred că unirea Principatelor înseamnă robie, nu mai sunt Munteni, cari au teamă de rivalitatea moldovenească! Dar până s'a ajuns la această stare, a trebuit să treacă multă vreme, a trebuit să se cristalizeze conştiinţa naţională, iar experienţa politică să devie mai matură.

«Acum numai tendinţele regionaliste, care uneori se ascund sub forma firească de dor de descentralizare, se plămădesc şi se manifestă în mod dăunător intereselor noastre naţionale. Aceasta ne sileşte să ne amintim de activitatea altruistă, înţeleaptă şi nobilă din timpul Unirii a generaţiilor trecute, care, în momentele hotărîtoare pentru viitorul neamului nu-şi dădeau voie să ameste-

ce interesele înalte ale statului cu năzuințele și pretențiunele lor personale. Dar și aceasta va trece și atunci, dacă nu noi, poate urmașii noștri se vor bucura pe deplin de rezultatele binefăcătoare ale Unirii, adânc pătrunsă în sufletele tuturor și se vor uni, în mod firesc și frățesc într'un singur organism național puternic, care va lua în mâinele lui coarnele plugului politic în întreaga Țară și va lupta unanim pentru propășirea culturii noastre și pentru realizarea desăvârșită a idealului nostru multisecular.

«Așa a luptat, fără nici o deosebire de partid sau clasă, sub conducerea Marelui nostru Căpitan, poporul întreg în momentele grele pentru existența și independența lui. Vom fi numai loiali, ci drepți și sinceri dacă ne vom aminti în momentul de față despre Augustul nostru Rege, care a dat națiunii și chiar lumii întregi dovezi strălucite de abnegație nemarginită și de tărie sufletească neclintită, despre Augusta noastră Regină, care în zilele negre a știut să fie o adevărată consolatoare a suferințelor și cea mai zeloasă tămăduitoare a durerilor ostașului nostru.

Trăiască Unirea și unitatea națională!
Trăiască Țara noastră!
Trăiască Maiestetea Sa Regele Ferdinand I!
Trăiască Maiestatea Sa Regina Maria!
Trăiască Familia Regală!»

XV. P. GORE SCRIITOR

Operele publicate ale lui Pavel Gore nu prezintă nici o mică parte din colosala valoare a erudiției și culturii sale incomparabile. E chiar caraghios să citești ceeace a scris P. Gore, vrând să opui scrisului personalitatea acestui uriaș.

Istoric și jurist de mare valoare, el mai avea niște cunoștinți care îl ridicau deasupra altora, în ce privește trecutul Basarabiei și heraldica. Dela început, însă, el nu s'a dedicat operei științifice, iar condițiile de după 1918, când dorea să fie de folos culturii românești, n'au fost prielnice dezvoltării geniului său. Era prea neconstant în cercetările sale și mai mare preț au aceste însemnări ale *omului*, decât lucrările *invățatului* :

1. Insemnare despre cei de una credință (odnoverți) din Basarabia, 1908.
2. Plebiscitul în Basarabia, Brașov, 1919.

3. Populaţia Basarabiei pe naţionalităţi după izvoare oficiale ruseşti, „Convorbiri literare", împreună cu dr. P. Cazacu, 1919.

4. Autoadministraţia şi zemstvoul, 1920.

5. Stefan Alexandrovici, voevodul Voloşschi, „Revista Istorică".

6. Răzeşii, „Viaţa Românească".

7. Partidele politice din Basarabia dela 1912 şi până azi, „Democraţia", 1923.

8. Populaţia Basarabiei, „Democraţia", 1923.

9. Arhivele, „Revista Arhivelor", 1924.

10. Prefaţa la Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice, secţia Basarabiei, 1924.

11. Anexarea Basarabiei, monografie, „Basarabia", 1926.

Pavel Gore a mai scris despre stema României şi stema Basarabiei. Aceste lucrări, ca şi multe alte documente privitoare la viaţa sa, le-am donat d-lui Pan. Halippa.

„Anexarea Basarabiei" nu este decât primul capitol al lucrării, ce-o posedăm în original în arhiva noastră: Populaţia Basarabiei", scrisă în 1923, care mai cuprinde două capitole: „Statistica populaţiei Basarabiei după izvoarele ruseşti dela 1912—1914" şi „Colonizarea Basarabiei cu elemente streine".

A mai lăsat P. Gore două caiete (în posesia noastră) de genealogii, privind familiile nobile ale jud. Orhei şi în parte ale jud. Chişinău. Lucrarea e dedicată memoriei scumpe a nobililor orheeni M. V. Lazo, P. V. Dicescu şi G. S. Gore. Ea trebuia să cuprindă o întroducere, un istoric al boierimii moldoveneşti, un istoric al nobilimii basarabene dela 1812, legislaţia rusească a nobilimii, familiile nobile poloneze, ruse, etc. Ceeace s'a scris şi s'a păstrat prezintă nu mai un început foarte sumar şi plin de greşeli al unor spiţe de neam, în bună parte reflectând numai dosarele arhivei nobilimii (Arhiv. Stat. din Chişinău).

Genealogia îl preocupa mult pe P. Gore. Iată două idei importante, privitoare la istoria neamului nostru exprimate de el:

1. Geneologia ca ştiinţă este şi trebue să fie socotită ca disciplină susţinătoare, puternică pentru istorie; aşa ea se consi-

deră acum în toată Europa civilizată. E trist că în România nu este tocmai aşa.

2. Asemenea e foarte trist că guvernul român până la războiul dela 1914 nu crea burse pentru tinerii cu vocaţiune specială şi nu-i trimitea în unversităţile ruseşti pentru studierea limbei, istoriei şi filosofiei ruseşti şi apoi pentru cercetările în vastele arhive şi biblioteci ruseşti de toate materiale bogate, cari se aflau acolo referitoare la istoria noastră şi care ar fi putut lămuri atâtea chestii ale Moldovei şi Munteniei şi chiar şi a deschide multe orizonturi noi pentru istoricii noştri. Insemnătatea studierii literaturii ruseşti istorice şi a arhivelor ruseşti pentru istoria noastră este atât de mare, încât n meni, cred, nu o poate nega. Acuma, dacă se va încheia pacea cu Rusia, şi pacea aceasta va fi cinstit păstrată de ruşi, e necesar ca să fie trimisă în Rusia o expediţie ştiinţifică întreagă, care va cumpăra (dacă va găsi) toate ediţiile ruseşti istorice interesante pentru istoria noastră şi care v'a copia toate actele importante privitoare la istoria noastră din toate arhivele ruseşti rămase neatinse în timpul revoluţiei".

XVI. STEMA ŢĂRII

Pavel Gore a fost unicul heraldic învăţat, nu numai din Basarabia, ci chiar din întreaga Românie. Biblioteca sa, în ce priveşte secţia heraldică, era foarte bogată, iar cunoştinţele şi legăturile sale întreceau cu mult limitele unui cărturar simplu al Basarabiei. Era un heraldic cunoscut în întinsul Europei, membru al Consiliului Heraldic al Franţei, al Convenţiunii Internaţionale heraldice, al Soc. heraldice din Elveţia, al Soc. heraldice „Adler" din Wiena, al Soc. heraldice şi genealogice „Herold" din Berlin, al Institutului Heraldic Italian, al Academiei Heraldice din Madrid, al „St. Michael Verein" (Bamberg), etc.

„Am studiat — scrie P. Gore către preşedintele Academiei Române (2 Martie 1820) — şi cunosc puţin această ştiinţă, care se numeşte „heraldica" şi care are toate drepturile de cetăţenie în toate ţările culte ale Europei. Pretutindeni ea este cunoscută ca una din disciplinele serioase ale istoriei, (sigilografiei, numismaticei, arheologiei, arhitecturei, diplomaticei, paleografiei, genealogiei, etc.)".

Ca un heraldic distins, Gore încă înaintea Unirii s'a

preocupat de stema Moldovei, care era adoptată şi de Basarabia. El a modificat mărcile, judeţelor din Basarabia, iar în mijlocul boierimii locale era apreciat ca un heraldist de seamă chiar şi cei de peste Prut se adresau lui, când era vorba să-şi găsească un blazon familial.[1]

Indată după Unire, P. Gore a înţeles să fie de folos patriei sale cu acele cunoştinţi speciale şi rar întrebuinţate, care de data aceasta erau necesare României, la alcătuirea stemei noui a ţării. El a fost primul care în Iulie 1918—s'a adresat Regelui Ferdinand printr'un momoriu ce punea în discuţie problema unei steme noui a României Mari. Avea o concepţie inălţătoare asupra stemei—simbolul sacru, aşa de important în relaţiile internaţionale. Soarta memoriului nu se cunoaşte, iar în Noembrie 1919, d-l N. Iorga îi comunică despre formarea unei asemenea comisii pentru stabilirea stemei ţării, pe lângă Ministerul de Război. In legătură cu aceasta, la 2 Martie 1920, Gore scrie către preşedintele Academiei Române,—instituţia care trebuia să ţină locul unei societăţi oficiale heraldice, ca Academia să scoată din mâinile incompetente ale Ministerului alcătuirea stemei şi ca să participe la această misiune istoricii—academicieni şi heraldicii europeni.

„Intreaga mea bibliotecă heraldică din Chişinău este totdeauna la dispoziţia domnilor Membri ai Academiei. Nu pot să nu reamintesc aici că stema actuală a României e plină de greşeli istorice şi beraldice şi proiectul acestei steme s'a discutat în camera şi senatul român aproape 6 ani. S'a vorbit prea mult şi s'a pierdut prea mult timp în zadar, în loc să se adreseze la un specialist, care ar fi rezolvit chestia în câteva ceasuri. Cuvintele cu cari s'a adresat la 1872, la Cameră, Cezar Boliac, trebuie să rămâie nemuritoare şi sunt ad hoc şi pentru ziua de azi: «Domnilor Deput ţi, ştiinţa nu se pune la vot».

Totodată Gore a propus Academiei să se înfiinţeze pe lângă secţia istorică a ei, o subsecţie de heraldică pentru studierea stemei ţării, a stemelor de judeţe şi oraşe, a blazoanelor membrilor Casei Regale, cercetarea pecetelor boiereşti, descrierea decoraţiilor, etc. Era gata să alcătuiască o

1. De ex. d. T. Râşcanu, avocat din Buhăeşti—Vaslui, în 1923. Gore, îi răspunde că blazonul familiei Râşcanu nu s'a înregistrat în Basarabia dar c'ar fi văzut pecetea lui Gh. L. Râşcan-Derojinski, reprezentând un pelican sau phoenix.

bibliotecă necesară pentru compunerea ei cerându-se numai un fond de 5000 lei şi un sprijin anual de 500 lei. Primul sprijin anual pe 1921 îl donă el personal odată cu diferite volume preţioase.

Proectul stemei ţării al lui Gore era următorul:

«D'azur à une aigle d'or couronné à l'antique, buquée lampasée et membrée de gueules, tenant dans le bec une croix latine d'argent, dans la serre droite une glaive et dans la senestre un sceptre choryée sur la poitrine d'un ecusson écastelé: au 1-e de Moldavie, au 2 de Transilvanie, au 3 d'Oltenie, au 4 de Dobrogea. L'ecu timbré de la couronne royale. Supports deux lions d'or la tête conturnée. Pavillon de pourpre, doublé d'hermines surmonté de la couronne royale. Ordre du roi Charles I. Devise Prin noi înşine".[1]

Cele ce urmează iată cum le povesteşte d-l A. de Zotta:

„In acest interval cade şi un eveniment, în aparenţă de mică importanţă, dar care făcu o deosebită impresie asupra sufletului lui P. Gore, alcătuirea, *stemei Ţării*. Ca cel mai bun, dacă nu chiar singurul eraldic al Românilor, Gore acceptă cu mare bucurie chemarea lui în comisiunea pentru alcătuirea stemei şi după numeroase şedinţe la Bucureşti, unde se prezentase cu un mare material bibliografic şi cu un proect scris şi desemnat, avu satisfacţia că el fu admis de comisiune. Pentru pictarea lui, însă, recomandase doi cunoscuţi pictori eraldici din Austria, dar în absenţa lui, comisiunea recurgând la serviciile unui pictor eraldic din Ardeal, acesta aduse modificări radicale iar comisiunea, prezentând printr'un funcţionar al Min. de Interne proectul Regelui numai spre consultare, acesta, probabil insuficient informat, îl iscăli şi deci îl sancţionă.[2] Neobişnuită era turburarea sufletească a lui P. Gore, când află ce se întâmplase şi mai ales când văzu stema astfel modificată cu, după părerea sa, grave abateri dela regulele eraldice.[3] Intr'un articol din «Adevărul» îşi renegă cu

---

1. Considera că deviza familiei Regale, aparţinând şi altor prinţi europeni, nu mai e bună pentru România şi că dacă e nevoie de o deviză proprie.

2. Comunicat mie de membrul Comisiunei, regretatul Prof Univ. D. Onciul.

3. Scrisoare către mine din I XII 1922 *„când am văzut desemnul şi descrierea stemei în „Monitorul Oficial" la Şaraga, abia, cum ţi-am povestit atuncia, n'am leşinat de ruşine, indignare şi durere"... mantia a rămas tot princiară, aşa cum a fost înainte de 1881...*

totul opera şi abătut şi desgustat se retrase în biblioteca lui, regretând că odată a putut să fie de folos specialitatea lui, rară Statului şi nici atunci nu i-a fost dat. In deprimarea lui îşi dădu demisia dela Com. Mon. Inst., dela Arh. Statului şi dela Muzeul Naţional, dar numai ultima fu primită cu o măgulitoare adresă din partea d-lui O. Goga [3]). Supărarea adâncă a lui P. Gore, nedeprins a calcula cu neprevăzutul, precauţiune la noi foarte indicată, este de înţeles, dar şi alte împrejurări ca exproprierea prea radicală a trei moşii, reducându-i cu mult venitul, procese numeroase, mizeriile administraţiei, nevoile ţărei şi altele erau menite să-i amărască viaţa şi să stânjenească o activitate intelectuală, care în timpuri normale ar fi putut să fie din cele mai rodnice şi să zdruncine o sănătate din cele mai bune [4]).

Intre documentele din arhiva noastră găsim unele copii ale scrisorilor lui Gore către directorii ziarelor:

„Domnule Redactor,

Vă rog să bine voiţi a da în jurnalul Dv. loc acestor rânduri

«In luna Februarie a. c. am fost invitat de către preşedenţia consiliului de miniştri să iau parte la lucrările comisiunii alcătuite pe lângă ministerul de Interne pentru compunerea stemei Ţării. Am luat parte la şedinţele acestei comisiuni la Bucureşti în lunele Februarie şi Aprilie a. c. Am venit cu proiectul meu de stemă, făcut în culori de mine şi însoţit de o explicaţie specială. In luna aprilie, în ultima şedinţă a comisiunei am hotărât definitiv proiectul stemei, care reprezintă o oarecare modificare a proiectului meu.

«Credeam tot aşa ca şi alţii membri ai comisiunii că proiectul nostru e definitiv, cu atât mai vârtos, că în felul acesta ne-a lămurit şi D-l Preşedinte al Comisiunei, D-l Ministru de Interne C. Argetoianu. După dorinţa exprimată de M. S. Regele am prezentat Maiestăţii Sale descrierea proiectului stemei în limba franţuzească, care se socoteşte ca cea mai scurtă şi precisă în ştiinţa heraldicei.

„Insă cu totul pe neaşteptate am primit în luna Iunie o telegramă, care mă chiamă din Chişinău la Bucureşti la şedinţa Co-

---

3) Scrisoare din 26 | XI | 921.

4) Numeroasele scrisori sunt în mare parte pesimiste, probabil influenţate de de starea sănătăţii sale de care nu-şi dădu seamă, *deşi aortita* de care suferea încă din 1922 avea să ducă, mai ales din cauza fumatului exagerat la *angina pectorală*, de care a murit.

misiunei pentru compunerea Stemei Țării. Ne având posibilitate să plec la București din motive serioase familiare, am răspuns că nu pot să vin și în acelaşi timp am rugat ca să mi se trimeată la Chişinău în caz dacă se va face vr'o modificare a proiectului definitiv întărit de Comisiune, descrierea proiectului nou de stemă. Nu mi s'a trimes nimic. Acum, la Iași, întâmplător, am văzut în Nr. 92 din 29 Iulie a. c. descrierea și imagina stemei României Mari, în formă de lege, votată și adoptată de Cameră și Senat".[1]

„Domnule Director,

„Vă rog să bine voiți a publica în ziarul Domniei voastre următoarele rânduri:

„In Nr. 92 din 29 Iulie a. c. al „Monitorului Oficial" s'a publicat legea (descrierea și imaginea) pentru fixarea stemei Regatului României. Cum subsemnatul, în calitate de specialist în heraldică, am luat parte la ședințele Comisiunii pentru compunerea stemei, afară de ultima ședință, la care n'am asistat, fiind reținut la Chișinău, prin acesstă scrisoare țin să aduc la cunoștința persoanelor, cari se interesează, ca stema Țării, așa cum s'a legiferat de scris și imprimat în Monitorul Oficial, o socotesc compusă cu călcarea legilor și regulelor heraldice și lipsită de stil potrivit și gust artistic. Prin aceasta îmi degajez complect responsabilitatea morală și științifică la compunerea acestei steme.

Intr'un studiu critic detailat voi arăta toate călcările științei și artei heraldice, comise în stema nouă.

«Primiți, Vă rog, Domnule Director asigurarea deosebitei mele stime. Paul Gore.

Iași. 26.IX.921. »

Se pare că Gore n'a publicat nicăieri studiul său critic asupra stemei, însă găsim expusă în scris părerea sa sinceră în această chestiune:

«Stema actuală nu este o stemă în sensul special al termenului acesta juridic și heraldic, ci un fel de caricatură a stemei. Stilul în care este făcută această stemă nu este cunoscut în heraldica și nu se potrivește de loc cu însemnătatea acestui simbol, așa de important, mai cu seamă în relațiile internaționale ale statelor Europene. Asemenea stilizare a stemei ar fi potrivită pentru cutii de bomboane a unei case puțin solide. Heraldica cunoaște

1. Sfârșitul scrisorii lipsește.

numai trei stiluri: gotic vechi, gotic târziu şi renaissance. Tot ce nu corespunde acestor trei stiluri bine stabilite în heraldica este o erezie cu atât mai neaccesibilă şi monstruoasă, cu cât chestia priveşte stema unei Ţări, acest document oficial, serios şi impunător. E drept că în ultimul timp „decodenie" a fost întrodus de pictori puţin pregătiţi şi în heraldică, dar această consecinţă a destrăbălării generale nu poate fi aprobată şi acceptată de oameni culţi şi serioşi ai Statelor Europene».

Tocmai când Pavel Gore şi-a dat ultima suflare la Chişinău, tocmai atunci la Bucureşti îşi termina activitatea Comisia consultativă heraldică pentru revederea stemelor judeţelor şi ale oraşelor. Deşi Gore a fost invitat şi de data aceasta în Comisie, totuşi el n'a vrut să participe la lucrările ei. „Revista Arhivelor", într'o dare de seamă asupra activităţii Comisiei, a deplâns şi pirderea lui Gore — „învăţatul heraldist şi marele patriot".

«Ca heraldist de frunte a colaborat cu mult zel la alcătuirea stemei României întregite, *stemă care se datoreşte în mare parte iudicaţiilor lui.* Numit încă din 1921 în Comisiunea consultativă heraldică, n'a luat parte decât la puţine şedinţe, din cauza greutăţilor de deplasere dela Chişinău la Bucureşti. In şedinţa dela 10 Decemvrie comisiunea a luat act cu cel mai mare regret de săvârşirea din viaţă a lui Pavel Gore, iar preşedintele d. M. Seulescu, într'o caldă cuvântare a arătat meritele ştiinţifice ale defunctului".

In faţa acestui articol s'a pus un semn de întrebare! Stema ţării se datoreşte în mare parte lui... Pavel Gore? Chiar creată cât de rău, de n'ar fi fost indicaţiile lui, nici aşa ea n'ar fi putut lua naştete.

XVII. LA ACADEMIE

Chiar şi alegerea lui Pavel Gore ea membru onorar al Academiei Române a lăsat unele sedimente înourate în firea-i simţitoare.

„Relaţiile mele cu Academia — scri P Gore — au început în 1905, dar am fost pentru ea numai un donator modest. Nu vreau să ascund dela Dv. că demult visul meu a fost, după publicarea lucrărilor diletante, să fiu ales ca membru al Instituţiunii pe care o respectam cu toată dragostea unui român devotat ideii naţionale".

Iată scrisoarea ce-o adresează d-lui prof. Nicolae Iorga:

«Prea stimate și iubite Domnule Profesor,

«D-l Șt. Ciobanu întorcându-se din București m'a felicitat, spunându-mi că am fost ales de secția istorică ca membru onorar al Academiei și că fără nici o îndoială voi fi ales și în ședința plenară. Peste câteva zile, mi s'au transmis felicitările Domniei Voastre cu aceeași ocazie. Am fost foarte mișcat și măgulit, deși cum i-am spus sincer și D-lui Ciobanu, știam bine că nu meritam această cinste și presupuneam că în privința aceasta sunt dator Domniei Voastre. Ieri am citit în «Neamul Românesc» lista membrilor aleși și n'am găsit acolo numele meu. Nu pot să ascund dela D-voastră că, deși convingerea mea despre lipsa de destule merite aduse țării pentru alegerea aceasta mi s'a păstrat, și până azi, totuși am fost întristat și mâhnit aflând că n'ați reușit în întreprinderea D-Voastră binevoitoare față de mine. Vă scriu aceste rânduri pentru ca să Vă mulțumesc din toată inima pentru bunătatea și amabilitatea Domniei Voastre și ca să Vă aduc sentimentele mele de un respect adânc. Primiți, Domnule Profesor, salutările mele cele mai cordiale».

XVIII. TESTAMENT

In arhiva noastră se află testamentul lui Pavel Gore, scris în 1914, complectat mai târziu și neexecutat prin forța majoră a circumstanțelor și nedemnitatea oamenilor.

„In numele Tatălui și Fiului și Sfântului Duh..."—așa începe P. Gore testamentul său. Sunt unele intimități familiare, care ne silesc să nu-l publicăm în întregime—deși merită—acest document interesant:

2. «Biblioteca mea destul de însemnată și scumpă, în care prețul cel mai mare îl au secțiile: a) Heraldica și Genealogia, b) Istoria Moldovei și Basarabiei și c) Juridică, le las fiului meu Valeriu. Această bibliotecă, pe care am strâns-o viața mea întreagă cu atâta dragoste și așa de minuțios, rog pe soția mea, Elena Mihailovna, s'o păstreze până la majoratul fiului nostru. Dacă însă Domnul Dumnezeu nu-l va lăsa pe fiul meu în viață până la majorat, atunci rog și însărcinez pe soția mea, împreună cu executorii testamentului meu, să predea după opis biblioteca mea Bibliotecii Municipului Chișinău, pentru ca la acea bibliotecă să fie aranjată o secție în numele meu...

7. «Rog pe soţia mea şi pe fiul meu, ca anual, în ziua morţii fratelui meu Petru, ucis în luptă cu Germanii la Lodzi, la 9 Noembrie 1914, şi căzut cu o moarte eroică, cum se cuvine unui soldat cinstit şi nobil adevărat, de a sluji pentru el parastase cu glăsuirea veşnicei pomeniri boiarinului — fiu Petru, care şi-a pus viaţa pe câmpul de bătaie.

8. «Rog pe soţia mea, dacă va fi posibil să transporte trupul meu, să mă înmormânteze la Chişinău, la cimitirul vechi pravoslavnic, lângă mormintele tatălui şi mamei mele şi celui dintâi fiu al meu, Gheorghe, ceeace va necesita să se cumpere la cimitir, lângă locul, unde ei zac, încă o porţiune de loc, iar pe mormântul meu să aşeze pe soclu o plită de marmoră sau granit înclinată, cenuşie sau albă, de grosime de 3 sau 4 verşca şi de a face următoarea inscripţie cu şriftul gotic: „Aice zace trupul robului lui Dumnezeu Paul G. Gore Gorie Leova, Membru Onorar al Academiei Române, fost vice-mareşal şi deputat al Nobilimei basarabene, judeţelor Orhei şi Chişinău, n. 1875 26 Iulie m. «De asupra acestei inscripţii trebue să fie bătut blazonul meu familiar (dacă se poate de comandat în Germania, a se informa la Academia Heraldică «Herald» la Berlin, prof. Hildebrandt). Ceremonia înmormântării mele rog să nu se facă cu pompă. Serviciul divin să se facă în biserica sf. Ilie şi numai în limba moldovenească fără glasuri şi cântece slavone. Să se ducă decoraţiile, medaliile şi insignele mele, iar pe acoperişul sicriului să se întărească spada mea lângă».

Unele cuvinte Pavel Gore le-a schimbat în acest testament după 1918, însă, din 1914 încă, el dorea să aibă o inscripţie românească pe mormânt şi ţinea ca serviciul de înmormântare să fie moldovenesc. Biblioteca sa, după Unire, în caz de moarte a fiului său, P. Gore o testa Academiei Române şi numai cărţile româneşti—Bibliotecii Municipiului Chişinău.

Interesantă este inscripţia la testament, făcută la 26 Februarie 1919:

„Totul ce este expus aci rămâne în putere, afară de: 1) îndatorirea pentru fiul meu de a fi credincios Impăratului rus, căci eu, atribuind o însemnătate jurământului şi păstrându-l cu sfinţenie, în 1917 am fost dezlegat de acest jurământ de însuşi Impăratul Nicolai II şi, nefiind rus nici după origina mea, nici după simpatiile mele, iar, egalmente locuind pe pământul din vechime

aparţinând poporului meu şi în prezent reîntors la el, am terminat orice legătură cu statul rusesc şi nici unui guvern rus nu am mai jurat. 2) Uniforma nobilimii ruse n'o mai pot purta în timpul vieţii, încât ea nu poate învesti şi trupul meu după moarte".

Testamentul a fost scris sub influenţa morţii eroice a fratelui său, scris în preajma plecării pe frontul Galiţiei în calitate de colonel şi delegat al Crucii Roşii... Acest testament n'a fost realizat şi mai ales comoara lui Pavel Gore— biblioteca sa, s'a risipit prin diferite mâini.

Iar mormântul său singuratec şi uitat, lângă biserica sf. Ilie, acoperit cu burueni sau zăpădă, inspiră jale. *Ar fi un deziderat, măcar acuma, la împlinirea a zece ani dela dispariţia acestui mare Român şi Cavaler al Basarabiei, să i se ridice o piatră pe mormânt, după cum ceruse în testamentul său.*

Dezideratul acesta noi îl trâmbiţăm de cinci ani de zile, relevând mereu această inadmisibilă abandonare a mormântului lui P. Gore. In prezent însă din frumoasa iniţiativă a Ligii Culturale, secţia Chişinău, cu sprijinul efectiv al Primăriei Municipiului Chişinău, se va realiza în sfârşit şi această bucată de marmoră recunoscătoare, care va străjui peste veacuri amintirea unei mari erudiţii şi a unui cutezător caracter, pe aici printre feciorii Basarabiei tinere...

Cum trăia singuratec, tot aşa a şi murit Pavel Gore.

Venea din când în când la ultimul său prieten şi colaborator, academicianul *Ştefan Ciobanu,* şi ceasuri lungi discuta strălucind cu erudiţia sa măreaţă sau vădindu-şi indignarea, faţă de nemernicia actuală. Apoi se resemna iarăşi.

Când a murit la 8 Decembrie 1927, acelaş Ştefan Ciobanu semnala lipsa de consideraţie faţă de Pavel Gore, ce-o arătase în acel ultim moment guvernul şi societatea „nouă" a Basarabiei: o lipsă de atenţie ca cea faţă de marele Pavel Gore, nu se observă nici măcar la înmormântarea unui... comisar de poliţie!

Insă — „istoria nepărtinitoare va arăta aceasta".

Această lucrare apare cu sprijinul Ligii pentru unitatea culturală a tuturor Românilor, secţia Chişinăului

Preşedinte N. Iorga

Vice-Preşedinţi: Ştefan Pop şi Petre Antonescu. Administrator delegat General, M. C. Schina, Secretar, Zaharia D. Florian. Secretar administrativ, Ilie Al. Ardeleanu.

Membri: D-r C. Anghelescu, General N. Condeescu, N. N. Lungeanu, Dem. Dobrescu, Inginer Mircea N. Iorga.

Membri din partea secţiilor: D. Munteanu—Râmnic din partea secţiei Ploeşti, I. P. Rădulescu Râmnic din partea secţiei Focşani, Athanase Bălănescu secţia Braşov.

Membri cooptaţi: Mociorniţă, N. Batzaria, N. A. Constantinescu, Nae S. Dumitrescu. D. Z. Furnică, D-r P. Ţopa. Aron Puşcariu şi I. N. Farcaş.

Cenzori: Gr. Costescu, N. E. Dumitrescu şi G. Ionescu.

Cenzori supleanţi: Nicolae Stroilă, Nicol Ştefănescu şi Cornel M. Cornea.

Comitetul secţiei Chişinău: C. Georgescu-Vrancea, Preşedinte. Gen. A. Marinescu Vice-Preşedinte. Preot Gr. Zahărescu, Vice-Preşedinte, Elinor Usatiuc, secretar. Şt. Odoroagă, casier. Şt. Gheorghiade, Atanasiu, Al. Ebervain. membri

Cooptaţi în comitet: Aurel Sava, Ing. I. Dumitraşcu, Preot Visarion Popovici.

Cenzori: Erhan, Ion Constantinescu, Preot Al. Scvoznizov.

Cenzori supleanţi: Teofil Cucu. Al. Nagacevschi şi Al. Ciulcu.

Comitetul de doamne şi domnişoare: Elena Botezat, Ecaterina Cerches, Maria Vlădulescu, Ana Curtev, Maria Mitre, Demetra Ouatu şi Maria Sava.

Comitetul de redacţie «Straja Neamului»: D-r Şt. Stelian, Pr. Gr. Zaharescu, Volbură-Poiană-Nasturaş, Şt. Gheorghiade, Aurel Sava şi D-r I. Lepşi.

Corectura a fost efectuată de personalul technic al revistei, strecurându-se mai multe greşeli de tipar decât de obiceiu.

Transcripţia exactă a numelui BEZVICONI, de origină ucraineană e: „Bezviconnii". In Rusia, ca nobili, familia figura ca Bezaeconnâi. Ne întoarcem ca forma iniţială, care sună mai uşor în româneşte: Bezviconi.

CITIŢI „DIN TRECUTUL NOSTRU"

1. Boierii Hâncu. Sârbii în Basarabia. *Epuizat*
2. Boierii Gafenco. Academicianul Gonata. Nobilii Şişco. *Ep.*

3 – 4. Armenii în Basarabia. Manuc-Bey. *Epuizat*
5. Biserica „Ciufli". *Ep.*
6. Viaţa boierilor Stamati. *Ep.*

7 – 8. Varfolomei. Arhondologia Basarabiei ş. a. *Ep.*
9—10. Navigaţia basarabeană şi creatorul ei. *Ep.*
11—12. Femeia basarabeană. *Ep.*
13—14. Din amintirile tatălui meu. Baronii Stuart ş. a.
15—16. Boierii Stamati. Basaraba ot Greci.
17—20. Contribuţii la istoria boierimii basarabene.
Familiile Kazimir, Kalmuţki, Keşco, Ralli-Arbure, Coroi, Stroescu, Moruzi, Tufescu ş. a.
21—24. Figuri şi umbre din Nordul Moldovei. Ep.
25—27. Eteria.
28—30. Masonii în Basarabia. Arhondologia Basarabiei ş. a.
31—34. Semi-mileniul Chişinăului.
Const. Stere, Romanul său şi Unirea.
Românii în Rusia.
35. Asociaţia în numele lui Hristos şi păstorul ei.
36—39. Din vremea lui Alexandru Sturdza.
Boierii Catargi
40—45. Puşkin şi Basarabia.
Arhondologia Basarabiei.
Mai semnează: Artur Gorovei, d-na E. Prisăcar-Crăciunescu, Georges Grecianu, Prinţ. M. Gagarin, George Uţă A. G. Stino, Cesar Stoika, D. Biazi-Mavro, Preot P. Mihailovici, P. Lazo, Gh. Sorocovenco, Nicolae Puşkin, D. N. Mincev, Căp. Dragomir Petrescu, Sergiu Matei Nica ş. a

DIN TRECUTUL NOSTRU...

Ediţie istorică dedicată memoriei mult regretatei Sofia Bezviconi.

Director: **Gh. G. Bezviconi.**

Secretar de redacţie: **Sergiu Matei Nica**

Redacţia şi administraţia: *Chişinău, str. Regele Ferdinand Nr. 1,*

Exemplarele se pot procura:

Bucureşti. Librăria Ioan Cărăbaş, str. General Berthelot, 3;
Chişinău. Librăria Şah, str. Regele Carol I colţ B-dul Regele Carol II;
şi prin librăria „Cartea Românească".

Preţul 30 lei.